

др Милан Шкулић
редовни професор
Правног факултета
Универзитета у Београду

Нормативна анализа

**ПОЛОЖАЈ ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ
ДЕЛА/ОШТЕЋЕНОГ КРИВИЧНИМ
ДЕЛОМ
У КРИВИЧНОПРАВНОМ СИСТЕМУ
СРБИЈЕ**

актуелно стање, потребне и могуће промене

Београд, децембар, 2015. године

1. Уводна разматрања

Предмет ове анализе се односи на положај жртве кривичног дела, односно у ширем смислу кажњивог дела (где би спадали и одређени прекршаји), тј. оштећеног кривичним делом у кривичноправном систему Србије.

Под кривичноправним системом се у смислу ове анализе пре свега, подразумевају основни елементи кривичног процесног и кривичног материјалног права, а у одређеној мери и неки механизми кривичног извршног права.

Анализа садржи два основна аспекта:

- 1) разматрање основних позитивно-правних механизма који се односе на положај жртве/оштећеног у кривичноправном систему Србије; те
- 2) излагање одређених предлога у смислу, а који ће примарно бити утемељени како на принципима опште хуманости, који налажу да се максимално побољша положај жртве/оштећеног у кривичноправном систему, тако и у формалном погледу, на неопходности даљег и комплетнијег усаглашавања кривичноправног система Србије и у тој области, са важећим правним стандардима Европске Уније.

2. Терминолошко или суштинско питање – *жртва кривичног дела или оштећени кривичним делом* или „и један и други термин“ ?

Наше кривично процесно право традиционално, попут већине других држава у континенталној Европи, користи термин оштећени.

Оштећени је физичко или правно лице чије је неко лично или имовинско право извршењем кривичног дела повређено или угрожено. То је веома широка дефиниција, која је знатно шира од уобичајеног појма жртве у криминолошком и делом кривичноравном смислу, односно пасивног субјекта у смислу кривичног материјалног права.

Оштећени се може појавити у неколико основних процесних својстава, која се могу и комбиновати, па је тако на пример, оштећени као могући тужилац, по правилу и сведок, а може поднети и имовинскоправни захтев и слично. Оштећени може да у кривичном поступку остварује следеће процесне улоге: 1) могући (потенцијални) тужилац у кривичном поступку за дело које се гони *ex officio* и у погледу кога примарно кривично гони јавни тужилац; 2) супсидијарни тужилац у кривичном поступку за кривично дело које се гони по службеној дужности; 3) оштећени са предлогом за кривично гоњење у погледу посебне категорије кривичних дела која се гоне по службеној дужности и предлогу; 4) приватни тужилац у поступку за кривична дела која се гоне по приватној тужби; 5) лице које је поднело имовинскоправни захтев и 6) сведок.

Из овога произлази да је термин *оштећени*, знатно **шири** од израза *жртва* кривичног дела. Када се законом установљава заштита оштећеног у кривичном

поступку, то значи да се штити *шири/проширени круг лица* од оних која спадају искључиво у жртве кривичног дела, односно у пасивне субјекте кривичног дела, када је реч о класичној кривичноправној терминологији.

Као што ће то бити детаљније објашњено у даљем тексту, позитивноправни термин *оштећени* у основи одговара широко дефинисаном појму *жртве* у Директиви ЕУ 2012-29, с тим да се у одговарајућим одредбама ЗКП-а, може додатно прецизирати када се ради о оштећеном који је у исто време и *пасивни субјект* кривичног дела, односно жртва у ужем смислу.

То исто, односно претходна констатација важи и у погледу Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (будући Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку) и то онда када је оштећени малолетно лице, а није у исто време и жртва кривичног дела. На пример, малолетно лице је било сведок неког кривичног дела са елементима насиља, учињеног на штету неког њему блиског лица, које је извршењем тог дела лишено живота, па је тада то малолетно лице оштећено таквим кривичним делом, иако није и његова жртва.

Када би законодавац посебним правилима, а пре свега у циљу спречавања секундарне виктимизације, штитио само жртву, а не и оштећеног, који је ширег значења, он би у ствари само, а често и непотребно *сужавао процесну заштиту*, а када је реч о претходном примеру, тада не би била могућа посебна заштита оштећеног. Додуше, овакво лице би се могло заштити ако би спадало у категорију посебно осетљивог сведока, јер би оно истовремено било како оштећени, тако и сведок, али то не би било могуће, онда када би оно било само оштећено, а не и сведок, што је реално могуће и у пракси се дешава. Законодавства која посебно уводе појам *жртве* у своје кривично процесно право (као што је то недавни случај Хрватске), у ствари, само непотребно смањују ниво заштите одређених категорија лица, јер је појам жртве, знатно ужи од појма оштећеног.

С друге стране, могућа је и одређена комбинација појма оштећени и жртва (што ће бити детаљније разрађено у даљем тексту), али само ако се у ствари, жели одређено рационално *сужавање права оштећеног*, тако што би се увела одређена посебна правила која би се односила само на одређене категорије оштећених, који су истовремено и жртве, односно пасивни субјекти одређених кривичних дела, када би се могла користити формулација – „оштећени који је и жртва кривичног дела“ или „оштећени према којем је кривично дело учињено“.

3. Положај жртве/оштећеног у позитивном кривичном материјалном праву

Кривично материјално право (што ће бити детаљније објашњено у даљем тексту), у свега неколико одредби користи термин „жртва“, а уопште не користи кривичнопроцесни термин „оштећени“, што је иначе, са становишта нашег садашњег позитивног кривичноправног система, у ствари, грешка, јер се тиме непотребно сужава заштита одређених интереса оштећеног.

Иако је то шира тема од предмета овог извештаја, чини се да одредбама Кривичног законика није довољно диференцирана кривичноправна заштита одређених посебних категорија жртава (пасивних субјеката) кривичних дела.

На пример, већина кривичних дела против живота и тела, као и кривична дела против полне слободе, али и многа друга кривична дела, имају теже облике онда када је основни облик кривичног дела извршен према малолетном лицу, али би било корисно да постоје још тежи облици ових дела, када се ради о деци или посебни облици уколико је кривично дело учињено према бременитој жени.

4. Положај оштећеног кривичним делом у позитивном кривичном процесном праву Србије

Положај оштећеног се у позитивном кривичном процесном праву Србије, може посматрати из неколико основних аспеката:

- 1) са становишта појма оштећеног у позитивном ЗКП-у,
- 2) анализирањем могућих улога оштећеног у кривичном поступку, те
- 3) са становишта разматрања основних процесних механизма заштите оштећеног у кривичном поступку и ван њега.

4.1. Појам оштећеног у важећем Законику о кривичном поступку Србије

Оштећени је физичко или правно лице чије је неко лично или имовинско право извршењем кривичног дела повређено или угрожено.

Оштећени се може појавити у неколико основних процесних својстава, која се могу и комбиновати, па је тако на пример, оштећени као могући тужилац, по правилу и сведок, а може поднети и имовинскоправни захтев и слично.

4.2. Основне могуће процесне улоге оштећеног у кривичном поступку са становишта важећег кривичног процесног права Републике Србије

Оштећени може да у кривичном поступку остварује следеће процесне улоге:

- 1) могући (потенцијални) тужилац у кривичном поступку за дело које се гони *ex officio* и у погледу кога примарно кривично гони јавни тужилац;
- 2) супсидијарни тужилац у кривичном поступку за кривично дело које се гони по службеној дужности;
- 3) оштећени са предлогом за кривично гоњење у погледу посебне категорије кривичних дела која се гоне по службеној дужности и предлогу;
- 4) приватни тужилац у поступку за кривична дела која се гоне по приватној тужби;

- 5) лице које је поднело имовинскоправни захтев и
- 6) сведок.

4.2.1. Оштећени као могући и као супсидијарни тужилац

Оштећени кривичним делом за које се гони по службеној дужности не може имати својство овлашћеног тужиоца све док ту функцију врши јавни тужилац, а само под одређеним процесним условима (што је значајно сужено правилима новог Законика у односу на ЗКП из 2001) може да стекне и својство овлашћеног тужиоца, односно постане оштећени као (супсидијарни) тужилац. У поступку у којем кривично гони јавни тужилац, и који се наравно води у погледу тзв. официјелних кривичних дела, оштећени је по правилу, *могући тужилац*.

Оштећени располаже следећим основним правима у кривичном поступку (члан 50 Законика о кривичном поступку):

- 1) да поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење;
- 2) да укаже на чињенице и да предлаже доказе који су од важности за предмет доказивања;
- 3) да ангажује пуномоћника из реда адвоката;
- 4) да разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ;
- 5) да буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења;
- 6) да поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или да одустане од кривичног гоњења;
- 7) да буде поучен о могућности да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу;
- 8) присуствује припремном рочишту;
- 9) да присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа; 1
- 0) да поднесе жалбу против одлуке о трошковима кривичног поступка и досуђеном имовинскоправном захтеву;
- 11) да буде обавештен о исходу поступка и да му се достави правоснажна пресуда; као и
- 12) да предузима друге радње када је то одређено Закоником о кривичном поступку.

Оштећеном се може ускратити право да разматра списе и разгледа предмете док не буде испитан као сведок, а јавни тужилац и суд (зависно од стадијума кривичног поступка) имају дужност да упознају оштећеног са правима која поседују у кривичном поступку.

Основно *ratio legis* давања могућности оштећеном да под одређеним

условима, што значи према одговарајућем законском механизму и у оквиру Закоником одређених рокова стекне својство супсидијарног тужиоца, јесте да се самом том могућношћу (потенцијално), врши одређена „корекција” у односу на функцију кривичног гоњења коју у погледу официјелних кривичних дела примарно врши јавни тужилац.

Ако је већ стекао својство овлашћеног тужиоца након одустанка јавног тужиоца од кривичног гоњења, те постао оштећени као (супсидијарни) тужилац, оштећени тада стиче прилику да актуелно коригује став јавног тужиоца да кривично не гони у конкретном случају, а као и раније, јавни тужилац и сада, током целог кривичног поступка има могућност да се поново укључи у кривични поступак и од оштећеног као тужиоца преузме кривично гоњење. Тада се, што је исто решено и у ранијем Законнику, омогућава да оштећени изјави жалбу из свих жалбених разлога, а не само због трошкова кривичног поступка.

Оштећени као тужилац има основну и практично једину праву процесну дужност – да јавног тужиоца или суд пред којим се води кривични поступак обавести о свакој промени адресе или боравишта, а ту исту дужност имају и његов законски заступник, односно пуномоћник. Ако се оштећени као тужилац због непријављивања суду промене адресе или боравишта није могао уредно позвати на главни претрес, сматраће се да је одустао од кривичног гоњења.

Нови Законик о кривичном поступку битно сужава могућност да оштећени стекне својство супсидијарног тужиоца, јер та могућност више не постоји у претходним фазама кривичног поступка, односно до потврђивања оптужнице. Ако у тим фазама поступка јавни тужилац на процесно релевантан начин испољи свој став да окривљеног не треба кривично гонити, било *иницијално* (одбацивање кривичне пријаве), било *након* што је претходно јавни тужилац већ започео кривично гоњење у односу на конкретно лице, као када се ради о обустави истраге или одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице, оштећени једино може да користи одређено правно средство – *приговор*, којим би покушао да од непосредно вишег јавног тужиоца „издејствује” започињање или настављање кривичног гоњења.

Ако јавни тужилац за кривично дело за које се гони по службеној дужности, одбаци кривичну пријаву, обустави истрагу или одустане од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице, дужан је да у року од осам дана о томе обавести оштећеног и да га поучи да може да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу. Оштећени има право да поднесе приговор у року од осам дана (субјективни рок), од дана када је примио такво обавештење, а ако оштећени није обавештен, може да поднесе приговор у року од три месеца (објективни рок) од дана када је јавни тужилац одбацио пријаву, обуставио истрагу или одустао од кривичног гоњења.

Непосредно виши јавни тужилац у року од 15 дана од дана пријема приговора оштећеног може решењем против којег није дозвољена жалба ни приговор: 1) одбити приговор или 2) усвојити приговор. Решењем којим усваја

приговор непосредно виши јавни тужилац ће издати обавезно упутство надлежном јавном тужиоцу да предузме, односно настави кривично гоњење.

Као што је већ претходно објашњено у оквиру излагања о оштећеном као могућем тужиоцу, јавни тужилац је у погледу кривичних дела која се гоне по службеној дужности само примарни овлашћени тужилац, али он није и једини могући овлашћени тужилац, већ под одређеним условима оштећени може стећи својство овлашћеног тужиоца. Он тада постаје *оштећени као тужилац* (законски назив за ту врсту овлашћеног тужиоца), а у теоријском смислу се означава као супсидијарни тужилац.

У једном кривичном поступку по правилу, никада не могу постојати два овлашћена тужиоца, што значи да или је јавни тужилац једини овлашћени тужилац, или је у случају да он није кривични поступак покренуо, или је током поступка од гоњења одустао, оштећени стекао својство оштећеног као тужиоца (супсидијарни тужилац), те тада он постоји, опет као једини овлашћени тужилац у том кривичном поступку.

Закоником о кривичном поступку је начелно уведено правило о *непаралелизму* овлашћених тужилаца. То представља разлог да се ни за оштећеног као тужиоца, исто као што смо то већ претходно објашњавали за оштећеног (који је само могући тужилац у поступку за кривична дела која се гоне *ex officio*), не може користити термин „споредни” или „придružени” тужилац. С једне стране, то не одговара законском решењу, а с друге стране, таква терминологија није адекватна ни логици, јер у поступку нема другог тужиоца у односу на кога би оштећени као тужилац био споредни тужилац, или коме би се он својом оптужбом придружио. Атрибутисање оштећеног као тужиоца као „споредног” или „придružеног” тужиоца се овде не може користити, не зато што супсидијарни тужилац није тужилац (као када је у питању оштећени као могући тужилац), већ зато што онда када оштећени стекне својство тужиоца, у кривичном поступку, по правилу не постоји ни један други овлашћени тужилац осим њега.

Иако се ни у Законик у о кривичном поступку нити у било којем другом извору кривичног процесног права не искључује могућност да у погледу било ког кривичног дела односно поступка за одређено кривично дело, под општим условима, оштећени стекне својство овлашћеног тужиоца уместо јавног тужиоца (супсидијарна тужба),¹ то по логици ствари није могуће у свим ситуацијама, због природе кривичног дела. Мада је појам оштећеног у нашем кривичном поступку широк, то не укључује могућност за супсидијарно гоњење свих официјелних кривичних дела, па се код неких, као на пример, код шпијунаже, може појавити само јавни тужилац, јер се не ради о неком личном или имовинском праву одређеног грађанина.

---

¹ То се не односи на поступак према малолетницима, у којем је једини овлашћени тужилац – јавни тужилац, односно у коме уопште нема ни супсидијарне, нити приватне тужбе.

У пракси може доћи до једне веома ретке ситуације, да у једном кривичном поступку у одређеној мери егзистирају две врсте тужилаца. Наиме, то је могуће ако је кривични поступак вођен против два или више лица (*саучесништво*), а у односу на једног од њих, или у односу на само нека од њих, јавни тужилац одустане од кривичног гоњења, па затим гоњење преузме оштећени, а поступак се одвија спојено. Међутим и у том случају, иако у спојеном поступку егзистирају два тужиоца, њихови оптужни акти се односе на различите окривљене, тако да се ни тада не може говорити о придруженом тужиоцу, већ једино евентуално о паралелном тужиоцу, али не у односу на истог окривљеног, већ супротно, у односу на различите окривљене, а у истом поступку. Могућа је такође још ређа ситуација, да је јавни тужилац одустао од оптужбе само у односу на нека кривична дела одређеног окривљеног (*стицај кривичних дела*), те да је у погледу тих дела, оштећени наставио кривично гоњење, тако да у таквој ситуацији у поступку егзистирају два овлашћена тужиоца у односу на истог окривљеног, али за различита кривична дела.

4.2.1.1. Преузимање кривичног гоњења од стране оштећеног

Оштећени може да стекне својство овлашћеног тужиоца, тј. постане оштећени као (супсидијарни) тужилац, тек након што је оптужница потврђена. Ако након потврђивања оптужнице јавни тужилац изјави да одустаје од оптужбе, суд ће питати оштећеног да ли хоће да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу. Ако оштећени није присутан, суд ће га у року од осам дана обавестити о одустанку јавног тужиоца од оптужбе и поучити да може да се изјасни да ли хоће да преузме гоњење и заступа оптужбу.

Оштећени је дужан да се *одмах* или у року од *осам дана* (субјективни рок) од дана када је примио обавештење и поуку о могућности да постане супсидијарни тужилац изјасни да ли хоће да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу, а ако није обавештен – у року од *три месеца* (објективни рок) од дана када је јавни тужилац изјавио да одустаје од оптужбе.

Ако оштећени изјави да преузима кривично гоњење, суд ће наставити већ започети главни претрес, односно одредити главни претрес, ако та фаза поступка још увек није започела. У случају да се оштећени не изјасни у законском року у којем је могао дати изјаву да преузима кривично гоњење, или изјави да не жели да преузме кривично гоњење, суд доноси решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија. Решење о обустави кривичног поступка се доноси уколико главни претрес још није започео, а уколико је до одустанка јавног тужиоца дошло током већ започетог главног претреса, а оштећени није преузео кривично гоњење, суд доноси одбијајућу пресуду.

Ако оштећени није присутан на припремном рочишту или главном претресу, а уредно је позван или му се позив није могао уручити због непријављивања суду промене адресе пребивалишта или боравишта, сматраће се да неће наставити гоњење и тада суд доноси решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија.

4.2.2. Оштећени са предлогом за кривично гоњење

У кривичнопроцесном смислу је предлог оштећеног за кривично гоњење неопходан услов, да би јавни тужилац могао, не само да покрене кривични поступак подношењем оптужног акта (*оптужна иницијатива*), већ је и у целом току поступка, постојање таквог предлога оштећеног, неопходан услов за одвијање кривичног поступка (*одржавање оптужбе*), те ако у било којој фази поступка оштећени одустане од свог предлога, то представља разлог за окончање кривичног поступка, што зависно од фазе поступка може да буде реализовано кроз обуставу истраге, обуставу кривичног поступка, односно доношење одбијајуће пресуде.

Ratio legis постојања ове врсте кривичних дела, тј. кривичних дела за која се гони по предлогу оштећеног, је двострук. *С једне стране*, тако се штите интереси оштећеног, који сам својом вољом одлучује да ли ће доћи до започињања и вођења кривичног поступка за кривично дело, код којег је, мада се њиме вређа и одређени јавни интерес, ипак примаран интерес самог пасивног субјекта кривичног дела; *С друге стране*, тиме се омогућава да јавна оптужба не делује по сваку цену у погледу кривичних дела, код којих јавни интерес није изражен у знатној мери, те се тиме растерећује и кривично правосуђе.

Ова кривична дела нису сама по себи хибридног карактера, односно она нису чиста мешавина кривичних дела која се гоне по приватној тужби и оних која се официјелно гоне, већ се у основи ради о делима која се гоне по службеној дужности, али код којих, због неких њихових специфичности, те услед непостојања доминантног јавног интереса да се она увек и без изузетака гоне, даје оштећеном специфично право, да својом процесно израженом вољом у форми предлога за кривично гоњење условљава започињање и одвијање кривичног поступка. Оштећени у погледу ових кривичних дела не може да буде овлашћени тужилац, већ је ту, као и код других кривичних дела која се гоне *ex officio*, примарни тужилац – јавни тужилац, као репрезент државне власти, а оштећени таквим кривичним делом, сходно општим правилима, може само да под одређеним условима и у Закоником одређеним роковима, стекне својство супсидијарног тужиоца, ако јавни тужилац кривично гоњење не започне, или га започне, па у току поступка од њега одустане.

Међутим, иако оштећени кривичним делом за које се није овлашћени тужилац, он има право располагања тужбеним захтевом јавног тужиоца, јер без његовог предлога, поступак не може започети, те ако у било којој фази поступка он повуче свој предлог, то представља разлог за окончање поступка, из чега произлази да овакав оштећени има својство својеврсног *dominus-a litus-a*. Слична решења постоје и у упоредном праву, као што је то случај у немачком кривичном поступку (*Antragsdelikte*). Предлог оштећеног се на пример, у немачком кривичном процесном праву објашњава као својеврсни захтев за кажњавањем и он представља битну *процесну претпоставку*.

Оштећени у погледу ових кривичних дела не може да буде овлашћени тужилац, већ је ту, као и код других кривичних дела која се гоне *ex officio*,

примарни тужилац – јавни тужилац, као репрезент државне власти, а оштећени таквим кривичним делом, сходно општим правилима, може само да под одређеним условима и у Закоником одређеним роковима, стекне својство супсидијарног тужиоца, ако јавни тужилац кривично гоњење не започне, или га започне, па у току поступка од њега одустане.

На пример, ту спадају нека кривична дела против слобода и права човека и грађанина, као што су неовлашћено откривање тајне (члан 141. КЗ), спречавање објављивања одговора и исправке, као и нека кривична дела против полне слободе: силовање (члан 178) или обљуба над немоћним лицем (члан 179), ако су учињени према брачном другу.

Основна законска правила којима се регулише положај оштећеног кривичним делом које гони по предлогу односе се на:

- 1) *рок* за подношење предлога за кривично гоњење, који је уређен на истоветан начин, као и за подношење приватне тужбе – за кривична дела за која се гони по предлогу оштећеног, предлог се подноси у року од *три месеца* од дана када је оштећени сазнао за кривично дело и осумњиченог;
- 2) одређивање *субјекта код кога се иницира кривично гоњење* – предлог за кривично гоњење се подноси надлежном јавном тужиоцу;
- 3) установљавање *процесног механизма претпостављања подношења предлога* – ако је оштећени поднео кривичну пријаву или је поднео предлог за остваривање имовинско-правног захтева у кривичном поступку, сматраће се да је тиме поднео и предлог за гоњење;
- 4) регулисање проблематике *стицаја оштећених* као могућих предлагача кривичног гоњења – ако је кривичним делом оштећено више лица, гоњење ће се предузети, односно наставити, по предлогу било ког оштећеног.

4.3. Заштита оштећеног у позитивном кривичном процесном праву Србије

У позитивном кривичном процесном праву Србије се заштита оштећеног остварује практично пре свега, одређеним процесним механизмима који се тичу заштите сведока, јер оштећени, а практично увек када је и жртва, односно пасивни субјект у кривичноправном смислу, јесте у исто време и сведок.

Посебна правила постоје у складу са Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у односу на заштиту малолетних оштећених.

4.3.1. Заштита сведока

Правила која се односе на заштиту сведока се наравно, по логици ствари, односе у исто време и на заштиту оштећеног, нарочито када је он и у исто време и пасивни субјект кривичног дела у кривичноправном смислу, односно жртва кривичног дела.

Сведок има начелно право на коректан однос према њему од стране органа кривичног поступка, а у Законику су посебно прописана и правила којима се обезбеђује заштита сведока, која постоји у *три облика*:

- 1) основна и начелна заштита свих сведока,
- 2) заштита посебно осетљивих сведока, те
- 3) давање статуса заштићеног сведока.

4.3.1.1. Основна заштита сведока

Основна заштита сведока је начелног карактера, њу уживају сви сведоци и она се своди на дужност органа поступка да оштећеног или сведока заштити од: а) увреде, б) претње, као и в) сваког другог напада.

Учесника у поступку или друго лице које пред органом поступка вређа оштећеног или сведока, прети му или угрожава његову безбедност, јавни тужилац или суд ће опоменути, а суд га може и новчано казнити до 150.000 динара. О жалби против решења којим је изречена новчана казна одлучује веће, а таква жалба не задржава извршење решења.

По пријему обавештења од полиције или суда или по сопственом сазнању о постојању насиља или озбиљне претње упућене оштећеном или сведоку, јавни тужилац предузима кривично гоњење или ће о томе обавестити надлежног јавног тужиоца, а јавни тужилац или суд може захтевати да полиција предузме мере заштите оштећеног или сведока у складу са законом.

4.3.1.2. Посебно осетљиви сведоци

Статус посебно осетљивог сведока орган поступка може по службеној дужности или на захтев странака, односно самог сведока, одредити сведоку који је посебно осетљив с обзиром на неку од следећих опционо прописаних околности: 1) узраст, 2) животно искуство, 3) начин живота, 4) пол, 5) здравствено стање, 6) природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно 7) друге околности случаја.

Решење о одређивању статуса посебно осетљивог сведока доноси: а) јавни тужилац, б) председник већа или в) судија појединац. Против решења којим је усвојен или одбијен захтев да се сведоку одреди статус посебно осетљивог сведока није дозвољена посебна жалба. Заштита посебно осетљивог сведока постиже се постављањем пуномоћника, или посебним начином испитивања, којим се избегава „секундарна виктимизација”, односно друге штетне последице кривичног поступка у односу на сведока.

Ако сматра да је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, орган поступка доноси решење о постављању пуномоћника сведоку, а јавни тужилац или председник суда поставља пуномоћника по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности.

Посебно осетљивом сведоку питања се могу постављати само преко органа

поступка који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока. Испитивање се може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка. Ако орган поступка одлучи да се посебно осетљиви сведок испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука, испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази.

Посебно осетљиви сведок може се испитати и у свом стану или другој просторији, односно у овлашћеној институцији која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих лица, а у таквом случају орган поступка може одредити да се користе техничка средства за пренос слике и звука, односно испитивање обави уз помоћ психолога или другог стручног лица.

Посебно осетљиви сведок не може бити суочен са окривљеним, осим ако нису кумулативно испуњена два услова: 1) потребно је да сам окривљени захтева суочење, те 2) неопходно је да орган поступка дозволи суочење, водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране.

Грешка је у Законнику о кривичном поступку, што није искључио могућност да се приликом унакрсног испитивања посебно осетљивих сведока, постављају сугестивна питања, која су према општем законском правилу, могућа када се ради о унакрсном испитивању сведока на главном претресу.

Према одредби члана 98 став 3 ЗКП, кад сведок заврши свој исказ, а потребно је да се његов исказ провери, допуни или разјасни, поставиће му се питања која морају бити јасна, одређена и разумљива, не смеју садржати обману, нити се заснивати на претпоставци да је изјавио нешто што није изјавио, и не смеју представљати навођење на одговор осим ако се ради о унакрсном испитивању на главном претресу. На овај је начин омогућено да се током унакрсног испитивања сведока на главном претресу, постављају и сугестивна питања, која иначе, нису дозвољена када се ова доказна радња спроводи у истрази или чак евентуално, у предистражном поступку.

Не само што законодавац суштински греши што безусловно омогућава постављање сугестивних питања, баш увек када се ради о унакрсном испитивању сведока на главном претресу, дакле и онда када су у питању посебно осетљиви сведоци, па чак и малолетна лица, а нарочито деца, већ би из законске формулације скоро могао да произиђе закључак да би током унакрсног испитивања на главном претресу, било могуће постављати сведоку и обмањујућа, па чак и неодређена и неразумљива питања. Наравно, то није била интенција законодавца и такво би тумачење ипак било претерано, али није спорно да је конкретна одредба Законика нејасна и правно-технички веома лоше

формулисана.

Сугестивна питања су у односу на посебно осетљиве сведока изузетно опасна и лако могу довести до њихове накнадне трауматизације, те се испољити као вид секундарне виктимизације. По логици ствари, посебно осетљиви сведоци ће у далеко највећем броју случајева бити они сведоци и по правилу, оштећени, које је за сведочење предложио јавни тужилац, који би их тада на главном претресу и испитивао „основно”, а онда би се окривљеном и браниоцу дала прилика за *унакрсно испитивање*, при чему би могли да сведоку и оштећеном постављају и сугестивна питања.

Ово је веома лоше законско решење, а нарочито када се ради о малолетним лицима, где могу бити у питању и деца у кривичноправном смислу (лица која нису навршила четрнаест година), па чак и деца која су сасвим мала, попут предшколске деце, при чему се може радити и о кривичним делима која су изузетно „малигног карактера”, према природи психолошких и других последица које проузрокују у односу на оштећене.

Поред тога, ноторна је чињеница да су малолетна лица уопште, а посебно сасвим мала деца, односно уопште лица која су изузетно млада, веома осетљива на сугестивне утицаје, тако да могућност постављања сугестивних питања овим категоријама сведока, не само што такве сведоке, а нарочито када су у исто време и оштећени кривичним делом, не само да у изузетно високом степену додатно трауматизује и излаже секундарној виктимизацији, већ и пуно утиче на доказни кредибилитет њиховог исказа.

4.3.1.3. Заштићени сведоци

За разлику од посебно осетљивих сведока, који се на неки начин штите „од кривичног поступка”, односно од одређених штетних последица које би могле да наступе било услед одређених нормалних процесних ефеката, као што је то поновно суочавање у свести са већ доживљеним „злом” насталим кривичним дело, односно његовим кривичноправним и фактичким консеквенцама, захваљујући томе што оштећени, а нарочито када је истовремено и жртва кривичног дела, мора да као сведок да исказ у односу на околности кривичног дела које је према њему учињено (секундарна виктимизација оштећеног), заштићени сведоци се штите у односу на могуће штетне последице које би по њих или њима блиска лица, могле да наступе због тога што су као сведоци дали одговарајући исказ. Ту се пре свега ради, о могућој освети или одмазди самог окривљеног који је „погођен” таквим сведочењем, или окривљеном блиских лица, односно лица која се са њим налазе у одређеној вези, а таква опасност некада може да потиче и од „могућих” окривљених, тј. лица која сматрају да би их исказ сведока могао теретити. Могуће је да одређени сведок истовремено спада како у категорију посебно осетљивог сведока, тако и у категорију заштићеног сведока.

Суд може решењем о одређивању статуса заштићеног сведока одобрити једну или више мера посебне заштите ако постоје околности које указују да би

сведок давањем исказа или одговором на поједина питања себе или себи блиска лица изложио опасности по живот, здравље, слободу или имовину већег обима, Мере посебне заштите обухватају испитивање заштићеног сведока под условима и на начин који обезбеђују да се његова истоветност не открије јавности, а изузетно ни окривљеном и његовом браниоцу, у складу са правилима Законика. Мере посебне заштите којима се обезбеђује да се истоветност заштићеног сведока не открије јавности су: 1) искључење јавности са главног претреса и 2) забрана објављивања података о истоветности сведока.

Меру посебне заштите којом се окривљеном и његовом браниоцу ускраћују подаци о истоветности заштићеног сведока суд може изузетно одредити ако након узимања изјава од сведока и јавног тужиоца утврди да су кумулативно испуњени следећи услови:

1) неопходно је да су живот, здравље или слобода сведока или њему блиског лица су у тој мери угрожени да то оправдава ограничење права на одбрану, те

2) потребно је да се ради о сведоку који је према оцени суда веродостојан.

Право на одбрану суштински подразумева да субјекти у функцији одбране знају идентитет сведока, односно да са њим буду упознати у одређеном процесном моменту, јер само тако могу и да буду у прилици да на ефикасан начин побивају његов кредибилитет, те уопште, остварују своја процесна права током реализовања доказне радње испитивања сведока. Ово је још важније у новом систему испитивања сведока, које је превасходно страначког карактера. У том погледу наш ЗКП прописује само један изузетак, а то је испитивање прикривеног иследника као сведока.

Када би било могуће да се од окривљеног и браниоца до краја кривичног поступка „сакрије” идентитет заштићеног сведока, то не само да би потенцијално врло озбиљно кршило право одбране, а нарочито у већ објашњеном контексту новог Законика који уводи страначко испитивање сведока, а тешко је успешно реализовати унакрсно испитивање када се не зна идентитет сведока, већ би то могло довести и до неких необичних ситуација у поступку. На пример, одбрана би могла тврдити да се ради о лицу које је према Законнику искључено од сведочења, или да је у питању лице које је ослобођено дужности сведочења, а суд не би могао да на неспоран начин увери окривљеног и браниоца да у погледу конкретног таквог сведока не постоји законски разлог који га искључује или као сведока, или га ослобађа од дужности сведочења, јер ако суд не открије, односно не сме да открије идентитет таквог сведока, онда све остаје на „голој тврдњи” самог суда.

Иначе и онда када постоји потпуна анонимност сведока у оним кривичнопроцесним системима који то омогућавају (што је на пример, случај у поступку пред „Хашким трибуналом”), веома је тешко, скоро немогуће, обезбедити и реалну фактичку анонимност сведока. Наиме, ако се ради о значајном сведоку, а нарочито лицу које је и само било припадник организоване криминалне групе (попут окривљеног сарадника, односно некада сведока

сарадника у нашем систему), или имало одређене блиске везе са организованом криминалном групом, односно самим окривљеним, скоро да је немогуће и практично веома тешко замисливо да тај конкретни окривљени на темељу самог садржаја исказа таквог „анонимног” сведока, неће увек или бар у далеко највећем броју случајева, сасвим поуздано знати о коме се ради.

Истоветност заштићеног сведока која је по одлуци суда ускраћена, суд ће открити окривљеном и његовом браниоцу најкасније 15 дана пре почетка главног претреса. Рок од 15 дана у овом случају представља минимални, односно најкраћи могући рок, тј. временски период пре започињања главног претреса, а до којег субјекти у функцији одбране, морају да буду упознати са идентитетом сведока који је добио статус заштићеног сведока. *Ratio legis* овог правила је да се окривљеном и браниоцу омогући да се припреме за испитивање заштићеног сведока, а наравно, радиће се о његовом *унакрсном испитивању* од стране субјеката у функцији одбране, јер се овде, увек и по логици ствари, ради о „тужилачком” сведоку, односно сведоку којег је предложио јавни тужилац.

Приликом одлучивања о мерама посебне заштите сведока, суд је дужан да се руководи правилом *каскадне сврсисходности*, што значи да ће увек водити рачуна да се тежа мера одређује само ако се сврха не може постићи применом блаже мере. Израз, односно атрибут „тежа” у односу на меру у овом случају није сасвим адекватан, јер се овде примарно не ради о некаквој „тежини” мере у смислу степена депривације којом она погађа одређена лица, када је конкретна мера за таква лица објективно тежа у односу на неку другу меру, као што је то типично када је на пример, реч о мерама којима се обезбеђује присуство окривљеног у кривичном поступку, где такође важи правило каскадне сврсисходности. Овде се под тежином мере, у ствари подразумева степен њене озбиљности, сложености и одступања од уобичајених процесних правила.

4.3.1.3.1. ПОСТУПАК ДАВАЊА СТАТУСА ЗАШТИЋЕНОГ СВЕДОКА

Суд може одредити статус заштићеног сведока на сопствену иницијативу, тј. по службеној дужности, или на захтев јавног тужиоца или самог сведока. Иако је логично да ће у највећем броју случајева странка у функцији оптужбе, а то је овлашћени тужилац и то пре свега, јавни тужилац (иако нема разлога да се априорно искључе и други овлашћени тужиоци, а пре свега, оштећени као тужилац), захтевати одређивање статуса заштићеног сведока, то би некада могли да захтевају и окривљени, као и његов бранилац.

Стога је **законодавац погрешно** што није дао право предлагања давања статуса заштићеног сведока и субјектима у функцији одбране. Тиме је у Законику о кривичном поступку *прекршен важан аспект начела правичног кривичног поступка*, а то је *једнакост оружја*.

Захтев за давање статуса заштићеног сведока садржи следеће елементе: 1) личне податке о сведоку, 2) податке о кривичном делу о коме се сведок

испитује, односно у погледу којег би требало да буде испитан, 3) чињенице и доказе који указују да у случају сведочења постоји опасност по живот, тело, здравље, слободу или имовину већег обима сведока или њему блиских лица, као и 4) опис околности на које се сведочење односи. Захтев се подноси у запечаћеном омоту на коме је назначено „заштита сведока – строго поверљиво” и предаје се у току истраге судији за претходни поступак, а након потврђивања оптужнице председнику већа.

Ако сведок приликом испитивања ускрати давање података који се односе на његов идентитет, одговор на поједина питања или сведочење у целини, уз образложење да постоје околности које би њега или њему блиско лице изложили одређеним негативним последицама у виду опасности по живот, здравље, слободу или имовину већег обима, суд ће позвати сведока да у року од три дана поднесе захтев да му се одреди статус заштићеног сведока. Ово законско правило није сасвим логично, јер зашто би суд у таквој ситуацији, уколико сматра да је бојазан сведока реална, од њега тражио да поднесе формални захтев да му се одреди статус заштићеног сведока, када су по правилима Законика и иначе, може и по службеној дужности, конкретном сведоку да одреди статус заштићеног сведока.

Обрнуто ако суд ускраћивање података о идентитету сведока, односно појединих одговора или комплетног сведочења сматра очигледно неоснованим или сведок којег је суд позвао да то учини, у остављеном року не поднесе захтев да му се одреди статус заштићеног сведока, суд ће применити општа законска правила, што се своди на примену одредбе Законика које се односе на одбијање сведока да исказује, онда када за то не постоји Закоником утврђен разлог. То значи да суд овог сведока, као и сваког другог сведока који се одазвао позиву да сведочи, па пошто је упозорен на последице одбије без законског разлога одбио може казнити новчано до 150.000 динара, а ако и после тога одбије да сведочи, може га још једном казнити истом казном.

О одређивању статуса заштићеног сведока решењем одлучује суд у одговарајућем функционалном облику, зависно од фазе кривичног поступку. У току истраге одлуку доноси судија за претходни поступак, а након потврђивања оптужнице веће. Приликом одлучивања на главном претресу искључује се јавност, при чему се *не онемогућава деловање изузетака* („изузети на изузетак”), који су иначе, могући када се на главном претресу искључи јавност, што значи да се у оваквом посебном случају искључења јавности, не може ни изузетно допустити да одређена лица присуствују главном претресу који се води нејавно. То значи да се у овој ситуацији ради о *апсолутном искључењу јавности* са главног претреса, што наравно, подразумева и појачану опрезност суда приликом доношења одлуке о томе, а није ни сасвим извесно да ли је такав разлог за искључење јавности у складу са Уставом.

Овде се ради о „изузетку у односу на изузетак”, јер је правило да се главни претрес води јавно, а само се по изузетку, јавност у односу на целокупан ток

главног претреса или његов одређени део, може искључити, када за то постоји неки од у Законнику, али и у Уставу, алтернативно прописаних разлога, па се онда у односу на такав изузетак, по одлуци суда, може успоставити „додатни” изузетак, тако што би се одређеним лицима (таксативно и лимитативно наведених у Законнику), ипак допустило да присуствују нејавном главном претресу, уз дужност да као тајну чувају све што на таквом суђењу сазнају и уз упозорење како на такву дужност, тако и на кривичноправне консеквенце њеног кршења, а то је могућност позивања на одговорност за кривично дело одавања тајне.

Према члану 32 став 3 Устава Србије (норма која је сегмент права на правично суђење), јавност се може искључити током читавог поступка који се води пред судом или у делу поступка, само ради заштите интереса националне безбедности, јавног реда и морала у демократском друштву, као и ради заштите интереса малолетника или приватности учесника у поступку, у складу са законом.

Из овога би произишло да се само због потребе заштите сведока, односно његовог идентитета, јавност не би могла искључити, односно то би потенцијално било противуставно, осим ако се ради о малолетном лицу, јер је заштита интереса „малолетника”, један од Уставом стриктно прописаних разлога за искључење јавности, као и ако би се заштита сведока могла „уденути” у неки од других Уставом формулисаних разлога за изузетно искључење јавности у кривичном поступку.

Иначе, овај проблем постоји и у неким другим случајевима, као на пример, када се ради о искључењу јавности током саслушања/испитивања окривљеног сарадника, тј. некада (у време важења раније Законика о кривичном поступку), сведока сарадника.

У решењу којим се одређује статус заштићеног сведока наводе се следећи подаци: 1) псеудоним заштићеног сведока, као и 2) трајање мере и начин на који ће бити спроведена, што подразумева следеће могуће *модалитете*, који се некада могу и комбиновати: а) измена или брисање из списка података о истоветности сведока, б) прикривање изгледа сведока, в) испитивање из посебне просторије уз промену гласа сведока, или г) испитивање путем техничких средстава за пренос и промену звука и слике. Против решења којим се одређује статус заштићеног сведока, странке и сведок могу изјавити жалбу, о којој одлучује суд, чији функционални облик зависи од фазе кривичног поступка, те од функционалног облика суда који је донео такво решење. О жалби на решење судије за претходни поступак одлучује ванпретресно веће првостепеног суда, а у осталим случајевима ванпретресно веће непосредно вишег суда. Одлука о

жалби се доноси у року од три дана од пријема списка. Овај рок је инструктивног карактера.

4.3.1.3.2. ИСПИТИВАЊЕ ЗАШТИЋЕНОГ СВЕДОКА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ И ЧУВАЊЕ ПОДАТАКА О ЗАШТИЋЕНОМ СВЕДОКУ

Када решење о одређивању статуса заштићеног сведока постане правноснажно, суд посебном наредбом, која представља тајну, на поверљив начин обавештава странке, браниоца и сведока о дану, часу и месту испитивања сведока. Пре почетка испитивања заштићени сведок се обавештава да се његова истоветност неће никоме открити осим суду, странкама и браниоцу, или само суду и јавном тужиоцу, под условима који су прописани у Законнику, те се потом, упознаје се са начином на који ће бити испитан.

Суд пре започињања испитивања заштићеног сведока упозорава све присутне да су дужни да чувају као тајну податке о заштићеном сведоку и њему блиским лицима, као и о другим околностима које могу довести до откривања њихове истоветности. Сви се присутни упозоравају и да одавање тајне представља кривично дело, а дата упозорења, као и имена присутних лица уносе се у записник. Суд ће током испитивања заштићеног сведока забранити свако питање које захтева одговор који би могао да открије истоветност заштићеног сведока. Ако се испитивање заштићеног сведока обавља путем техничких средстава за промену звука и слике, њима рукује стручно лице. Заштићени сведок потписује записник псеудонимом.

Подаци о истоветности заштићеног сведока и њему блиских лица и о другим околностима које могу довести до откривања њихове истоветности, затвориће се у посебан омот са назнаком „заштићени сведок – строго поверљиво”, запечатити и предати на чување судији за претходни поступак. Запечаћени омот може отворити само суд који одлучује о правном леку против пресуде, а на омоту ће се назначити разлог, дан и час отварања и имена чланова већа који су упознати са подацима који се односе на истоветност заштићеног сведока и њему блиских лица, односно на друге околности које би могле да доведу до откривања њихове истоветности. Након тога омот ће се поново запечатити, са назначењем на омоту датума и часа печатења, те вратити судији за претходни поступак. Подаци који се односе на идентитет заштићеног сведока и њему блиских лица представљају тајне податке, које су осим службених лица дужна да чувају и друга лица која их у било ком својству сазнају.

Полиција и јавни тужилац су приликом прикупљања обавештења од грађана дужни да их обавесте о могућој примени мера посебне заштите сведока. *Ratio legis* овог правила је да лица која у предистражном поступку полицији или јавном тужиоцу дају одређене податке током тзв. информативног разговора, а која би могла да буду потенцијални сведоци, у даљем току кривичног поступка, тиме буду „охрабрена” у погледу давања целовитог исказа, односно да не стрепе од свог могућег будућег процесног („сведочког”) статуса. Законска правила која

се односе на заштићене сведоке сходно се примењују и на заштиту прикривеног иследника, вештака, стручног саветника и стручно лице.

4.3.1.3.3. ЗАШТИТА СВЕДОКА ПРЕМА ПРАВИЛИМА ЗАКОНА О ПРОГРАМУ ЗАШТИТЕ УЧЕСНИКА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Одређени облици заштите сведока се установљавају Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку,² којима се стварају нормативни услови за заштиту низа учесника кривичног поступка, па и сведока, а по логици ствари, у пракси је свакако, најзначајнија баш заштита сведока. Тим се законом уређују услови и поступак за пружање заштите и помоћи учесницима у кривичном поступку и њима блиским лицима, који су услед давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку, изложени опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину, што би по логици ствари, релативно често могао бити случај, када се ради о кривичним делима организованог криминала.

Потребно је још и да би без исказа или обавештења учесника поступка, било знатно отежано или немогуће доказивање у кривичним поступцима за кривична дела против уставног уређења и безбедности, против човечности и других добара заштићених међународним правом или делима организованог криминала (чл. 5 ЗПЗУКП). У учеснике кривичног поступка, сходно правилима овог закона, спадају поред сведока, још и осумњичени, окривљени, сведок сарадник, оштећени, вештак и стручно лице, а блиским лицем се сматра оно лице за које учесник у кривичном поступку захтева укључивање у програм заштите. Лице које се укључи у програм заштите се сматра заштићеним лицем.

Програм заштите се може спровести пре, у току, као и након правноснажног окончања кривичног поступка, према учеснику у кривичном поступку и њему блиским лицима (чл. 4 ЗПЗУКП). Законом се између осталог, одређују надлежни органи за *одлучивање* о укључењу, продужењу, обустави и престанку програма заштите – комисија за спровођење програма заштите, те за само *спровођење заштите*, а то је специјализована јединица за заштиту, која се формира у оквиру Министарства унутрашњих послова. У саме мере заштите спадају: 1) физичка заштита личности и имовине, 2) промена пребивалишта или премештање у другу заводску установу, 3) прикривање идентитета и података о власништву и 4) промена идентитета, а у току спровођења програма се може применити једна или више таквих мера, с тим што се мера промене идентитета може применити само када се циљ програма заштите не може остварити применом других мера.

4.3.1.3.4. Неки примери из праксе Европског суда за људска права који се односе на заштиту сведока

Пракса Европског суда за људска права је у односу на проблематику заштите сведока од великог значаја, с обзиром да овај Суд у пракси тежи да

---

² У даљем тексту ће се за овај закон користити скраћеница - ЗПЗУКП.

некако установи адекватан «баланс» између права окривљеног на «суочавање» са сведоцима који га терете, односно његовог права да из испитује, тј. учествује у извођењу доказа њиховим испитивањем/аслушањем и неспорно постојеће потребе да се одређене категорије сведока, као и жртве кривичних дела, односно оштећени кривичним делима, заштите на ефикасан начин од могућих или чак вероватних штетних последица које би могле да наступе захваљујући сведочењу у неким специфичним случајевима, где по логици ствари, велики значај имају баш суђења чији су предмет кривична дела организованог криминалитета.

Одлуке Европског суда за људска права која се односе на заштиту сведока, могу да се сврстају у неколико релевантних категорија: 1) одлуке које се односе на питање скривања идентитета сведока, 2) одлуке о поступању са посебно осетљивим сведоцима и доказној вредности њихових исказа датих на процесно атипичан начин, те 3) одлуке у односу на (не)могућност коришћења исказа сведока који није дат непосредно на суђењу, већ у неким претходним фазама кривичног поступка.

4.3.1.3.4.1. *Скривање идентитета сведока – могућност испитивања/аслушања анонимног сведока према пракси ЕСЉП*

Скривање идентитета сведока је веома осетљиво питање, јер би окривљени, начелно морао да зна ко против њега сведочи, да би могао успешно да се брани. Наиме, сама личност сведока је често од великог значаја и за одређивање окривљеног, односно одбране уопште, на који ће начин развијати своју процесну активност ради реализације права на одбрану у кривичном поступку.

С друге стране, могућност да се ефикасно прикрије идентитет сведока од самог окривљеног је веома лимитирана, јер би окривљени по правилу, када је реч о значајном, односно релевантном сведоку, из саме садржине исказа таквог, могао да закључи које лице сведочи против њега. То и представља основни разлог да данас већина савремених законодавстава не омогућава испитивање/аслушање потпуно анонимног сведока, тј. идентитет сведока се не може, односно не сме у целом току поступка, потпуно прикрити у односу на окривљеног, односно одбрану, осим када је реч о неким посебним категоријама сведока, као што је то у нашем кривичном поступку случај са прикривеним иследником који се испитује као сведок.

Када је реч о сведоцима којима се прети, тј. који се застрашују од стране самог окривљеног или са њим повезаним лицима, што је типично за кривичне поступке чији су предмет кривична дела организованог криминалитета, односно у погледу којих би реално могла да наступи опасност по сведока због давања исказа, ЕСЉП је у једној својој одлуци (случај *Doorson* против Холандије),³ закључио да, иако се у члану 6 ЕКЉП (*право на правично суђење*), не захтева експлицитно да се узму у обзир и интереси сведока, као и жртава кривичног дела, треба свакако имати у виду и члан 8 ЕКЉП, којим се штите живот, слобода и безбедност сваког лица, па и сведока чија би таква права могла да буду повређена или угрожена услед давања исказа у кривичном поступку, тј.

---

³ Case of *Doorson v. Netherland*, (*Application no.20524/92*), пресуда од 26. марта 1996. године – број 1996-II.

због тога што би се нескривеног идентитета појавио као сведок у кривичном поступку.

Супротно овоме, ЕСЉП је у случају *Костовски* против Холандије,⁴ закључио да је повређено право на правично суђење оптуженом, јер је одлука суда донесена на темељу исказа анонимних сведока у погледу којих оптуженом није дата прилика да им на суђењу поставља питања.

4.3.1.3.4.2. Посебно осетљиви сведоци у пракси ЕСЉП

Европски суд за људска права је у неким својим одлукама (*Baegen, Finkensieper*), закључио да посебне интересе у кривичном поступку имају одређене категорије сведока, који су у исто време и жртве кривичних дела, а који услед одређених врста кривичних дела учињених на њихову штету, али и других околности, попут пола, узраста, начина живота и сл., спадају у категорију тзв. посебно осетљивих (нарочито «рањивих») сведока. То се нарочито односи на децу која су жртве сексуалних кривичних дела или насиља у породици.

Код ове категорије сведока постоји висок степен ризика од «секундарне виктимизација», па је ЕСЉП сматрао да би таква лица нарочито озбиљно била трауматизована суочавањем са окривљеним током суђења, због чега је сматрао оправданим предузимање одређених мера којима се штитила како интимна сфера ове врсте сведока и жртава, тј. оштећених кривичним делима, тако и њихов психички статус који би могао бити озбиљно угрожен или повређен ако би се та лица непосредно појавила на суђењу.

С друге стране, ЕСЉП је сматрао и да су права одбране у овим ситуацијама довољно заштићена могућношћу да се користе снимци датих исказа ове врсте сведока и без њиховог непосредног појављивања на главном претресу, тј. на суђењу у ужем смислу, или применом других адекватних техничких могућности попут коришћења аудио-видео линка за њихово испитивање/аслушање.

4.3.1.3.4.3. Коришћење раније датог исказа сведока – одступање од начела непосредности у кривичном поступку према ставовима ЕСЉП

Проблем коришћења исказа које је сведок дао у ранијим фазама кривичног поступка (пре свега у истрази), пре самог суђења у ужем смислу, односно главног претреса, тј. пред претресним судом, је свакако један од најважнијих аспеката права на правично суђење, јер ако се у неком кривичнопроцесном систему сувише одступа од начела непосредности у објективном смислу, то озбиљно доводи у питање правичност таквог кривичног поступка. То нарочито важи ако су искази дати пред органом који није судског карактера, тј. током државно/јавно тужилачке и полицијске истраге.

Делимично се проблем одступања од начела непосредности када се ради о исказима сведока тиче и претходно објашњеног коришћења видео и тонски забележених исказа посебно осетљивих сведока, а без њиховог непосредног испитивања/аслушања на главном претресу, што је разлог да када се ради о таквим сведоцима/жртвама, ЕСЉП преферира могућност њиховог

---

⁴ Case of *Kostovski v. Netherland*, ((*Application no. 11454/85*), пресуда од 20. новембра 1989. године – број 11454/85.

испитивања/аслушања путем аудио-видео линка, односно тзв. конференцијске везе. Тиме се фактички испољава посредност јер сведок те врсте није физички у просторији у којој се непосредно одвија суђење, али се у таквом ситуацији ипак формално поштује начело непосредности, јер сведок који се испитује/аслушава путем таквих техничких средстава, свој исказ даје у «реалном времену», тј. током самог суђења, а сваки од процесних субјеката који и иначе имају такво право, може таквом сведоку да путем аудио-видео линка поставља питања и добија одговоре на њих.

ЕСЉП је у неким својим одлукама (*Windisch*,⁵ *Unterpertinger*,⁶ *Saidi*,⁷ *Rachdad*),⁸ закључио да коришћење исказа из ранијих стадијума кривичног поступка, а без непосредног испитивања сведока на главном претресу пре судом који треба мериторно да одлучи о предмету кривичног поступка, начелно није искључено, али да је то могуће само под одређеним рестриктивним условима.

Од суштинске је важности да се ради о сведоку који из објективних разлога не може да буде присутан на суђењу, било стога што га није могуће пронаћи, тј. зато што се не зна где борави, било зато што више није у животу, или се ради о неком другом објективно озбиљном и легитимном разлогу за неприсуствовање сведока главном претресу. Такође је битно да је одбрана у претходним фазама поступка у оквиру којих је такав сведок дао свој исказ, имала прилику да га испита, те да поред тога, службени актери кривичног поступка, као и уопште, органи државне власти, не сnose одговорност што је такав сведок у конкретном случају одсутан.

ПОСТУПАК У КОМЕ СЕ ПОЈАВЉУЈЕ ОШТЕЋЕНО МАЛОЛЕТНО ЛИЦЕ (ЧЛ. 150–157 ЗМ)

Посебне одредбе које се односе на одговарајуће модификовање општих кривичнопроцесних правила, онда када се у кривичном поступку појављује оштећени одређеним кривичном делом, а који је малолетно лице, нису садржане у Законнику о кривичном поступку (иако ЗКП садржи одређене специфичне одредбе о посебној заштити сведока и оштећених у кривичном поступку), већ у Трећем делу Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника.⁹ Те се одредбе, зависно од врсте

---

⁵ Case of *Windisch v. Austria* (*Application no.12489/86*), пресуда од 27. септембра, 1990. године.

⁶ Case of *Unterpertinger v. Austria* (*Application no.9120/80*), пресуда од 24. новембра 1986. године.

⁷ Case of *Saidi v. France* (*Application no.14647/89*), пресуда од 20. септембра, 1993. године.

⁸ Case of *Rachdad v. France* - Application No. 71846/01, judgment of 13 November 2003, final on 13 February 2004.

⁹ Иначе, већ наслов овог Закона у његовом другом делу који се односи на положај малолетних лица као оштећених одређеним кривичним делима, апсолутно није адекватан, јер се ту уопште *не ради о кривичноправној заштити малолетних лица*, којом се иначе бави један део Кривичног закона (кривична дела против брака и породице, неки облици кривичних дела против живота и тела итд.), већ је у питању *заштита малолетних лица у самом кривичном поступку* у којем се они појављују као оштећени и сведоци, а у односу на неке често уобичајене негативне последице класичне кривичне процедуре, која у многим ситуацијама може довести до тзв. секундарне виктимазације жртве, тј.

кривичног дела које је предмет поступка, могу применити како у општем, тако и у скраћеном кривичном поступку, односно зависно од других процесних услова, у обзир долази њихова примена и у другим типовима кривичног поступка.

Посебна правила поступка чија је основна сврха заштита психичког интегритета малолетних лица као посебне категорије оштећених, примењују се онда када се води кривични поступак против пунолетних лица за одређено кривично дело којим је оштећено малолетно лице.¹⁰ Ради се о кривичним делима за која је по правилу карактеристично да проузрокују висок степен секундарне виктимизације,¹¹ где спадају одређена кривична дела против живота и тела (тешко убиство¹² и тешка телесна повреда), кривична дела против слободе и права (отмица), кривична дела против полне слободе (силовање итд.), против брака и породице (насиље у породици итд.), као и низ других таксативно набројаних кривичних дела. Законодавац оставља могућност да јавни тужилац који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, покрене поступак против пунолетних окривљених за друга кривична дела, у складу са одредбама које омогућавају посебну заштиту малолетних лица као оштећених, онда када јавни тужилац оцени да је то потребно ради посебне заштите таквих малолетних лица.

У погледу надлежности и састава суда који води поступак против

оштећеног. Зато ће се нови закон звати – „Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку“.

10 Појам „малолетног лица“ је шири од појма „малолетника“, тако да обухвата сва физичка лица која нису навршила 18 година, тј. нису постала пунолетна, а где у кривичноправном смислу, спадају како деца (лица која нису навршила 14 година, тако и малолетници (лица која имају 14 година, а још немају 18 година). Према члану 112 став 10 КЗ, малолетним лицем се сматра лице које није навршило осамнаест година.

11 Уобичајено се сматра да тиме што одређено лице постаје жртва одређеног кривичног дела, наступа његова *примарна виктимизација*, а да затим, како због примене одређених редовних поступака у кривичној процедури (испитивање оштећеног као сведока, суочавање са окривљеним итд.), а посебно због неадекватних процесних правила, те грешака у кривичном поступку, долази до наредне и нове, тзв. *секундарне виктимизације*, која се своди на поновно психичко доживљавање код жртве већ претрпљеног зла насталог кривичним делом.

Наиме, свако ново подсећање на кривично дело учињено на штету жртве, а нарочито када се то учестало дешава у кривичном поступку (посебно у случају поновљених испитивања оштећених), доводи и до нове патње жртве, која у таквом случају није поново физички повређена, али доживљава психичке повреде, које понекад могу бити и теже од реалних, тј. физичких повреда. У некој мери је ово неизбежно, али је секундарна виктимизација у великом броју случајева последица неадекватног поступања у кривичном поступку, те непостојања адекватних процесних форми за њено минимизирање.

12 И овде треба имати у виду да исто лице може истовремено бити *пасивни субјект кривичног дела и оштећени*, али да то не мора увек да буде случај, а што и оправдава сврставање тешког убиства у групу ових кривичних дела. До такве ће ситуације доћи само ако се, или ради о покушају тешког убиства у односу на малолетно лице, или је у питању свршено тешко убиство, а малолетно лице је оштећено с обзиром на свој сроднички однос са пасивним субјектом овог кривичног дела.

пунолетних окривљених за кривична дела учињена на штету малолетних лица, сходно се примењују одреде Законика о кривичном поступку, ако нису у супротности са одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника. Иначе, кривични поступак против окривљених за кривична дела којима су оштећена малолетна лица, а када се примењују посебна протективна правила у односу на оштећене, спроводи се према одредбама Законика о кривичном поступку.

Посебна правила поступка о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку могу се груписати у неколико основних нормативних сегмената: 1) правило обавезне специјализације свих службених актера оваквих кривичних поступака; 2) начелно правило минимизирања секундарне виктимизације; 3) примена посебних правила саслушања малолетних оштећених; 4) забрана суочавања у циљу спречавања секундарне виктимизације; 5) обавезно правно заступања малолетног оштећеног; 6) посебна правила препознавања, те 7) начелна хитност таквог кривичног поступка.

У свим фазама овог поступка примењује се *правило обавезне специјализације*, што значи да се у поступку појављују службени актери који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица,¹³ што се односи на: 1) истражног судију који спроводи истрагу у оваквим случајевима,¹⁴ 2) специјализоване службених органа унутрашњих послова који учествују у истрази, 3) председника већа које суди пунолетним окривљеним у оваквим случајевима, 4) јавног тужиоца који кривично години пунолетне окривљене за кривична дела учињена на штету малолетних лица, те 5) адвокате који су у функцији пуномоћника оштећених малолетних лица. Законодавац погрешно одређује да полицајци који поступају у истрази кривичних дела на штету малолетних лица морају бити посебно специјализовани. Такво правило нема никакве посебне сврхе јер се у истрази само две доказне радње могу поверити полицији, а то су претресање стана или лица, односно привремено

---

13 Као и када се ради о поступку према малолетницима и ова *специјализација је формалне природе*, тако да се о стицању посебних знања у вези заштитом малолетних лица као оштећених, стара Правосудна академија у сарадњи са ресорним министарствима и другим релевантним субјектима, а о обављеним проверама знања и стручним усавршавањима Правосудна академија издаје одговарајуће сертификате.

14 Овај део Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица није усаглашен са новим Закоником о кривичном поступку, који је увео јавно-тужилачку истрагу, те искључио „истражног судију” из кривичног поступка. По аналогији са правилом о специјализованости некадашњег истражног судије, која би се примењивала као метод тумачења, све док се ЗМ не усагласи са ЗКП-ом, требало би сматрати да субјект који води истрагу у оваквим случајевима, мора бити специјализован из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, што би се односило на конкретног јавног тужиоца, односно његовог заменика. Исто као што смо сматрали да није апсолутно битна повреда одредаба Законика о кривичном поступку, ако је поступао суд у одговарајућем функционалном облику, који није био специјализован у складу са одредбама ЗМ-а, мишљења смо да не би постојала таква повреда, ни ако је истрагу у оваквој ситуацији (у погледу кривичног дела одређене врсте којим је оштећено малолетно лице), водио јавни тужилац, односно носилац јавно-тужилачке функције, који није био формално специјализован.

одузимање предмета, а када се ради о таквим активностима, правило о обавезној специјализацији је потпуно бесмислено. Обрнуто, оно би имало пуни смисао када су у питању одређене полицијске радње у предистражном поступку, пре свега, прикупљање обавештења од малолетног лица које је оштећено, а што законодавац није стриктно регулисао. Као што је и иначе објашњавано у односу на правило о обавезној специјализацији у поступку према малолетницима, треба сматрати да би поступање одређеног службеног актера кривичног поступка који није био формално специјализован, представљало само релативно битну повреду одредаба кривичног поступка. То се овде, тј. у овом типу кривичне процедуре, односи чак и на суд, с обзиром да се с једне стране, не може идентификовати ниједна одредба која би такву грешку сврставала у апсолутно битне повреде одредаба кривичног поступка, док би с друге стране, супротан резон само отварао могућност за укидање судске одлуке засноване на таквој грешци, а што би било директно на штету самог малолетног лица као оштећеног, што свакако није била интенција законодавца.

Начелно правило о минимизирању секундарне виктимизације своди се на увођење посебне формалне обавезе за службене актере кривичног поступка чији је предмет кривично дело којим је оштећено малолетно лице. Када воде поступак за кривична дела учињена на штету малолетних лица, јавни тужилац, истражни судија и судије у већу односиће се према оштећеном водећи рачуна о његовом узрасту, својствима личности, образовању и приликама у којима живи, посебно настојећи да се избегну могуће штетне последице поступка на његову личност и развој.

Саслушање малолетног лица се посебно регулише, тако што се: 1) уводи правило о обавезној стручној асистенцији таквом саслушању; 2) начелно ограничава број саслушања у истом кривичном поступку; 3) омогућава саслушање путем аудио-видео линка; те 4) ствара процесна могућност за саслушање ван суднице.

Саслушање малолетног лица обавља се уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица. Ако се као сведок саслушава малолетно лице оштећено кривичним делом које спада у категорију дела која захтевају примену посебних правила, саслушање се може спровести највише *два пута*, а изузетно и више пута ако је то неопходно ради остварења сврхе кривичног поступка. Уколико се малолетно лице саслушава више од два пута, судија је дужан да посебно води рачуна о заштити личности и развоја малолетног лица. Законодавац уводи могућност коришћења *аудио-видео линка* приликом саслушања оштећеног малолетног лица. Такав начин саслушања представља *посредно узимање исказа* у фактичком смислу, јер се сведок саслушава ван просторије у којој се одвија суђење, али оно није и формално одступање од начела непосредности у његовом објективном смислу, јер и овај сведок свој исказ даје током трајања суђења и у реалном времену, а сви актери поступка који и иначе имају то право могу да му постављају питања, односно предлажу судији да сведок одговори на одређено питање.

Ако с обзиром на особености кривичног дела и својства личности малолетног лица оцени да је то потребно, судија ће наредити да се малолетно лице саслушава употребом техничких средстава за пренос слике и звука, а саслушање се спроводи без присуства странака и других учесника поступка, у просторији у којој се сведок налази, тако да му странке и лица која на то имају право, питања постављају посредством судије, психолога, педагога, социјалног радника или другог стручног лица.

Малолетна лица, као сведоци и оштећени, могу се саслушавати у свом стану или у другој просторији, односно овлашћеној установи-организацији, која је стручно оспособљена за испитивање малолетних лица, а приликом саслушања оваквог сведока и оштећеног, може се наредити и коришћење аудио-видео линка. Уколико је малолетно лице саслушавано ван суднице, на главном претресу се увек чита записник који садржи његов исказ, односно пушта се снимак саслушања.

Законодавац начелно искључује *суочење* између оштећеног малолетног лица, које спада у категорију посебно осетљивих лица и окривљеног. Ratio legis ове одредбе темељи се на чињеници да је суочење по дефиницији врло тензиона процесна радња, чија суштина и јесте у изазивању одговарајућег „конflikта” између два даваоца супротних исказа, да би се на темељу тога или један од даваоца исказа нагнао да одступи од лажног исказа или да би се тако, омогућило судији да боље стекне сопствену непосредну импресију о доказном кредибилитету и уопште о веродостојности појединих међусобно супростављених исказа. С друге стране, у пракси суочење врло ретко доводи до одступања у односу на већ дати исказ, тј. оно се не сматра ефикасном радњом. Стога, суочење, као радњу која је истовремено изузетно тензиона и начелно је конфликтног карактера, а није довољно ефикасна у пракси, по правилу не треба ни спроводити у поступку за кривична дела којима је оштећено малолетно лице, а оно је формално и забрањено када је малолетно лице у посебно тешком стању, тј. спада у категорију тзв. посебно рањивих лица. Ако се као сведок саслушава малолетно лице које је услед природе кривичног дела, последица или других околности, посебно осетљиво, односно налази се у посебно тешком душевном стању, забрањено је вршити суочење између њега и окривљеног.

Малолетно лице као оштећени мора имати *пуномоћника* од првог саслушања окривљеног. У случају да малолетно лице нема пуномоћника, њега ће решењем из реда адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, поставити председник суда, а трошкови таквог заступања падају на терет буџетских средстава суда. Иако то у Закону није стриктно наглашено, ради се само о кривичним поступцима у којима се и иначе примењују посебна правила заштите малолетних оштећених. Није сасвим јасно да ли малолетно лице мора имати пуномоћника од тренутка када започиње прво саслушање окривљеног, или од тренутка када је оно већ завршено.

Иако то процесно није сасвим логично, а није ни сасвим у складу са духом нашег језика, јер израз „од” по правилу упућује на моменат завршетка неке радње, а не тек на њен почетак, односно започињање радње, законодавац је вероватно сматрао да малолетно лице мора имати пуномоћника већ од почетка првог саслушања окривљеног, без обзира што оштећени, као ни његов пуномоћник, иначе немају право присуствања том првом саслушању. Ово произлази из опште интенције законодавца да у најранијим фазама кривичног поступка, омогући што повољнији положај овог категорији оштећених.

С друге стране, иако је у овом случају квалификовано заступање малолетних лица као оштећених стриктна законска обавеза, законодавац није успоставио посебне процесне механизме за санкционисање пропуштања да се малолетном оштећеном постави пуномоћник који је специјализован. Наиме, ту би се радило само о релативно битној повреди одредаба кривичног поступка, која у основи по правилу, не би била од значаја, јер би евентуално укидање судске одлуке због такве повреде, по логици ствари, скоро увек било на штету самог оштећеног, који би се морао поново појавити у кривичном поступку, а што би било директно супротно интенцији законодавца да минимизира секундарну виктимизацију и оштећеног што је могуће више поштеди од поновљених саслушавања.

Када малолетно лице врши *препознавање окривљеног*, суд ће поступати посебно обазриво, а такво препознавање ће се у свим фазама поступка вршити на начин који у потпуности онемогућава да окривљени види малолетно лице. Кривични поступак чији је предмет кривично дело учињено на штету малолетног лица је *хитан*.

МОДИФИКАЦИЈЕ КОЈЕ СУ ПОТРЕБНЕ/ПОЖЕЉНЕ РАДИ ПОБОЉШАЊА ПОЛОЖАЈА ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА/ОШТЕЋЕНОГ КРИВИЧНИМ ДЕЛОМ У КРИВИЧНОПРАВНОМ СИСТЕМУ СРБИЈЕ

1. Кривични законик

Кривични законик у неким својим одредбама спомиње „жртву кривичног дела, али при том, *не дефинише појам жртве*. Да ли је то потребно? Чини се да није, јер жртва у основи и није чисто кривичноправни термин, већ пре свега, криминолошки појам, а као што је то већ делимично објашњено у претходном тексту и као што ће се то детаљније још објаснити у делу који се односи на могуће модификације Законика о кривичном поступку, ако би законодавац сматрао да је потребно дефинисати жртву кривичног дела, онда би било најадекватније то учинити у оквиру одредби Законика о кривичном поступку.

Уколико би се законодавац определио да задржи садашњи појам оштећеног, који садрже норме Законика о кривичном поступку, онда би у ствари, у Кривичним закоником требало свуда где се спомиње жртва кривичног дела, наводити - *оштећени кривичним делом*, јер се тада адекватније штите неке категорије лица, које одговарајућу заштиту, односно пажњу свакако заслужују.

У позитивном Кривичном закоником се на свега неколико места, тј. у неколико одредби спомиње *жртва кривичног дела*, али се при том, у самом КЗ-

у жртва кривичног дела не дефинише. Поставља се питање да ли се мисли на оштећеног у смислу Законика о кривичном поступку, или на жртву у класичном криминолошком, па и кривичноправном смислу, где се практично, ради примарно о *пасивном субјекту кривичног дела*, односно лицу којем је извршењем кривичног дела неко његово право непосредно повређено (на пример, право на телесни интегритет код тешке телесне повреде) или је неког права лишено (на пример, право на живот код убиства), или је неко његово право угрожено (на пример, право на безбедност и личну сигурност, када се ради о кривичном делу угрожавања сигурности).

С тога становишта, чини се да је грешка што важећи КЗ не користи термин *оштећени*, уместо израза *жртва*, јер је оштећени (као што је претходно објашњено), шири појам и више одговара смислу одговарајућих одредби КЗ-а. На пример, када се ради о односу према жртви као олакшавајућој/отежавајућој околности, ако би се под жртвом подразумевао искључиво пасивни субјекти кривичног дела, то би онда у неким ситуацијама било преуско, тј. било би боље да се ради о „односу према оштећеном“. Код било којег кривичног дела чија је жртва због извршења кривичног дела изгубила живот (на пример убиство, или било које друго кривично дело услед којег наступа смрт пасивног субјекта), жртва више жива и ту се не може радити о било каквом односу учиниоца према њој, али је битан однос учиниоца према оштећеном, тј. лицу које је живо, а има својство оштећеног, због свог односа према непосредној жртви кривичног дела, односно пасивном субјекту кривичног дела.

Одредбе Кривичног законика Србије у којима се спомиње „жртва кривичног дела“, а у којима се због контекста о којем се ради (што је претходно објашњено), у ствари, ради о оштећеном кривичним делом.

Опита правила о одмеравању казне

Према одредби члана 54 став 1 КЗ-а, суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела а нарочито његов однос према **жртви** кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца.

Овде би у ствари, било боље да се говори о *односу учиниоца према оштећеном* кривичним делом, јер би ту спадале како жртве, односно пасивни субјекти кривичног дела, тако и друга лица, као у случају да је пасивни субјект изгубио живот услед кривичног дела. На пример, битан је однос убице према породици убијеног, а по правилу би било бесмислено говорити о односу „убице према убијеном“.

Чини се да у пракси и иначе, суд води рачуна о односу учиниоца према оштећеном.

Услови за одређивање заштитног надзора

Према члану 72 став 1 КЗ-а, кад изрекне условну осуду, суд може одредити да се учинилац стави под заштитни надзор, ако се, с обзиром на његову личност, ранији живот, држање после извршеног кривичног дела, а нарочито његов однос према **жртви** кривичног дела и околности извршења дела, може очекивати да ће се заштитним надзором потпуније остварити сврха условне осуде.

И овде важи иста констатација као и претходна у погледу спомињања жртве у контексту општих правила о одмеравању казне.

Садржина заштитног надзора

Заштитни надзор може обухватити једну или више од обавеза, које се таксативно набрајају, а међу које спада и отклањање или ублажавање штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са **жртвом** учињеног кривичног дела (члан 73 тачка 1 КЗ-а).

И овде важи иста констатација као и претходна у погледу спомињања жртве у контексту општих правила о одмеравању казне, као и у односу на услове за одређивање заштитног надзора. Помирење је увек могуће са оштећеним кривичног дела, али не и са жртвом, када се она схвати као пасивни субјект кривичног дела.

Судска опомена

Према одредби члана 77 став 1 КЗ-а судска опомена може се изрећи за кривична дела за која је прописан затвор до једне године или новчана казна, а учињена су под таквим олакшавајућим околностима које их чине нарочито лаким, а сходно одредби члана 77 став 4 КЗ-а, при одлучивању да ли ће изрећи судску опомену суд ће, водећи рачуна о сврси судске опомене, посебно узети у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово понашање после извршења кривичног дела, а нарочито његов однос према **жртви** кривичног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учињено.

И овде се може констатовати исто као и у претходним излагањима, да је суштински важан однос према оштећеном, јер се њиме покрива како однос према непосредној жртви, онда када је она истовремено и оштећена кривичним делом, тако према оштећеном, онда када непосредна жртва кривичног дела, односно његов пасивни субјект, више није у животу, баш услед учињеног кривичног дела.

Трговина људима

Кривично дело трговине људима прописан је у члану 388 Кривичног законика Србије, а један посебан облик тог кривичног дела, постоји када се ради о учиниоцу који зна или је могао знати да је лице **жртва** трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене у основном облику трговине људима (члан 388 став 8 КЗ-а).

У овом случају није проблематично коришћење термина жртва, јер се ту свакако ради о лицу које је у исто време и оштећено кривичним делом трговине људима.

2. Законик о кривичном поступку

Када је реч о Законнику о кривичном поступку, који је несумњиво кључни закон у области заштите оштећеног/жртве, као основно намеће се следеће:

1. Потребно је отклонити одређене елементе адверзијалног кривичног поступка, који начелно лоше утичу на положај оштећеног кривичним делом, а нарочито одређених категорија оштећених, као што су деца и уопште, малолетна лица, што је већ делимично објашњено у претходном тексту, а пре свега, се тиче елиминисања одређених аномалија система основног и унакрсног испитивања сведока, када се ради о посебно осетљивим сведоцима (где је наравно, посебан значај оштећених, односно жртава кривичних дела), те када су питању деца и уопште малолетна лица као сведоци;
2. Неопходно је, односно корисно (јер то још увек није формална обавеза Србије, која није члан ЕУ, већ само „држава кандидат“), у наш кривичнопроцесни систем унети одређене релевантне елементе из Директиве Европског парламента и Савета од 25. октобра 2012. године (2012/29 ЕУ) о *успостављању минималних стандарда права, подршке и заштите жртава кривичних дела.*

У начелним одредбама Директиве ЕУ 2012/29 ЕУ) о *успостављању минималних стандарда права, подршке и заштите жртава кривичних дела*, наводи се неколико углавном сасвим декларативно формулисаних циљева минималних стандарда, где је од посебног значаја следеће формулације, које се односе на:

- 1) кривично дело одређено у смислу Директиве и
- 2) одређена крајње начелно дефинисана општа права жртава кривичних дела.

Кривично дело у смислу Директиви представља недопуштено дело против друштва, као и повреду појединачних права жртава.

Ова дефиниција, односно одређење кривичног дела је функционално усмерено на циљ Директиве, односно повезивање схватања суштине кривичног дела са потребом заштите жртава кривичних дела, те није кривичноправног карактера и има крајње начелну природу, па стога, у основи не захтева било какве промене у позитивном српском кривичноправном систем.

Директива начелно у свом почетном делу указује на одговарајући *ratio legis* побољшања положаја жртава кривичних дела, те посебно наводи низ *антидискриминаторних правила*, која су начелног карактера

У Директиви се захтева да би жртве кривичних дела требало признати и према њима поступати с поштовањем, на осећајан и професионалан начин без дискриминације било које врсте утемељене на било којој основи попут расе, боје коже, етничког или социјалног порекла, генетских обележја, језика, религије или уверења, политичког или неког другог уверења, припадности националној мањини, имовине, рођења, инвалидности, узраста, пола, полног изражавања, полног идентитета, сексуалног усмерења, боравишног статуса или здравља.

У свим контактима с надлежним органом које поступа у оквиру кривичног поступка и свим службама које долазе у контакт са жртвама, попут служби за подршку жртвама или служби за накнаду штете, требало би узети у обзир личну ситуацију и непосредне потребе жртве, узраст, пол, могућу инвалидност и зрелост жртава кривичних дела, при томе потпуно поштујући њихову телесну, умну и моралну неповредивост.

Жртве кривичних дела требало би заштитити од секундарне и поновљене виктимизације, од застрашивања и одмазде, оне би требале добити одговарајућу подршку у циљу олакшавања опоравка те би им требало омогућити ефикасан приступ правосуђу.

ПРЕГЛЕД КОНКРЕТНИХ РЕЛЕВАНТНИХ ОДРЕДБИ ДИРЕКТИВЕ ЕУ (2012/29 ЕУ) о успостављању минималних стандарда права, подршке и заштите жртава кривичних дела у односу на позитивни ЗКП Србије и у погледу потребних/могућих модификација Законика о кривичном поступку Србије, али и неких других закона, односно релевантних прописа.

	Директива ЕУ 2012/29	Позитивни ЗКП Србије (<i>de lege lata</i>)	Потребне/могуће модификације ЗКП-а, а у неким случајевима и других закона/прописа Републике Србије (<i>de lege ferenda</i>)
1.	Посебне категорије жртава Жене које су жртве родно условљеног насиља и њихова деца често заслужују посебну заштиту и заштиту због великог ризика секундарне и поновљене	Регулисано правилима Законика о кривичном поступку која се односе на посебно осетљиве сведоке (делимично и на заштићене сведоке), као и правилима	Нема потребе за посебним модификацијама у овом циљу (осим неких већ објашњених у претходном тексту у односу на посебно осетљиве сведоке, које се тичу других

	<p>виктимизације, застрашивања и одмазде повезаних с таквим насиљем. (уводни начелни део Директиве</p>	<p>Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, која се излажу у претходном тексту.</p>	<p>питања), а одређени сада већ постојећи механизми заштите од секундарне виктимизације малолетних лица, ће бити додатно побољшани новим Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и и заштити малолетних лица у кривичном поступку.</p>
2.	<p>Неусловљеност статуса жртве са одређеним процесним или фактичким околностима</p> <p>Особу би требало сматрати жртвом без обзира на то је ли учинилац идентификован, ухапшен, је ли против њега био покренут кривични поступак или је осуђен те без обзира на породични однос између њих, односно између жртве и учиниоца. Могуће је да члановима породице жртва такође буде нанесена штета као последица кривичног дела. Члановима породице особе чија је смрт непосредно проузрокована кривичним делом посебно може бити нанесена штета као последица кривичног дела. Такви чланови породице, који су посредне жртве</p>	<p>Регулисано правилима ЗКП-а, посебно зато што се не само предистражни поступак, већ и истрага, могу водити како у односу на непознатог учиниоца кривичног дела, тако и против познатог осумњиченог. То значи да статус оштећеног може имати и лице чије је неко лично или имовинско право, повређено или угрожено извршењем кривичног дела од стране непознатог учиниоца. Појам оштећеног (што се делимично објашњава у претходном тексту, а биће и додатно објашњено у закључцима), у ЗКП-у Србије практично</p>	<p>Нису потребне измене ЗКП-а, осим ако законодавац не одлучи да у ствари, „сузи“ одређена права оштећеног, тако што би нека посебна права да оштећенима, који су истовремено и „непосредне жртве“ кривичних дела.</p>

	кривичног дела, стога би такође требали остваривати корист од заштите на темељу Директиве ЕУ 2012	„покрива“ како непосредне жртве кривичног дела, тако и особе које су „посредне“ жртве, тј. лица која су блиски сродници непосредне жртве која је извршењем кривичног дела лишено живота.	
3.	<p>Родно условљено насиље</p> <p>Родно условљеним насиљем сматра се обликом дискриминације и повредом темељних слобода жртве те укључује насиље у блиским односима, полно насиље (укључујући силовање, полно злостављање и узнемиравање), трговину људима, ропство те различите облике штетних поступања, попут присилних бракова, сакаћења женских полних органа и такозваних „злочина из части”.</p>	<p>Већина облика родно условљеног насиља је покривено кривичним делом насиља у породици, али и бројним другим класичним инкриминацијама против живота и тела, прописаних у Кривичном закону. Тзв. злочин и части би најчешће био убиство из крвне или друге безобзирне освете, односно облик тешког убиства. Када је реч о <i>мржњи</i>, она је прописана као <i>обавезна отежавајућа околност</i> у односу на било које кривично дело. Донекле је спорно да ли је у потпуности нашим КЗ-ом обухваћено и „сакаћење“. Такве радње би се по правилу, могле подвести под кривично дело</p>	<p>Нису потребне измене КЗ-а, а законодавац ће и иначе, бити у прилици да додатно заштити жртве родно условљеног насиља, на темељу увођења механизма прописаним Истанбулском конвенцијом, када ће се додатно преиспитати и евентуална потреба посебне инкриминације која би се односила на телесно сакаћење женских полних органа, што иначе, у Србији апсолутно није примећено у пракси, а свакако би се такав облик телесног повређивања, могао подвести и под неко одувек постојеће кривично дело против живота и тела.</p>

		<p>мучења и злостављања.</p> <p>Када је реч о тзв. злочинима из части, ту би се са становишта нашег кривичног законодавства, по правилу радило о неком од кривичних дела против живота и тела (најчешће тешко убиство), а мотив би био обавезна отежавајућа околност (кривично дело учињено из мржње).</p>	
4.	<p>Начини информисања жртве</p> <p>Информације и савети које дају надлежни органи, службе за подршку жртвама и службе за накнаду штете требале би се, колико год је то могуће, пружати путем што разноврснијих комуникацијских канала и на начин који жртва може разумети. Такве информације и савети требали би се пружати на једноставном и разумљивом језику. Такође би требало омогућити да се у току поступка може разумети жртва. У том погледу, треба узети у обзир жртвино познавање језика који се користи за пружање информација, узраст, зрелост,</p>	<p>Великим делом регулисано у позитивном ЗКП-у.</p>	<p>Потребно је увести више могућности упознавања оштећеног са правима која има у кривичном поступку, тј. у свим његовим фазама. У закључку, тј. у даљем тексту ће се посебно објаснити потреба увођења правила о <i>посебној формалној изјави оштећеног</i>, а нарочито неких категорија оштећених, попут оних које су непосредне жртве кривичних дела са елементима насиља и кривичних дела против полне слободе.</p>

	<p>интелектуалну и емоционалну способност, писменост те сваки умни или телесни недостатак.</p> <p>Посебно би требало узети у обзир потешкоће у разумевању или комуникацији које могу произићи из неке врсте инвалидности, попут сметњи слуха или говора.</p> <p>Ограничења способности жртве да преноси информације такође би требало узети у обзир током кривичног поступка.</p>		
5.	<p>Појам жртве у Директиви (члан 2) :</p> <p>Жртва је физичко лице која је претрпело штету, укључујући телесну, духовну или емоционалну штету или економски губитак који је непосредно проузрокован узрокован кривичним делом, као и чланови породице особе чија је смрт непосредно проузрокована кривичним делом и који су претрпели штету као последицу смрти те особе, односно непосредне жртве.</p> <p>Чланови породице су супруга, односно супружник, особа која живи са непосредном жртвом у трајној животној заједници, у</p>	<p>Појам жртве (члан 2 Директиве) је дат само за <i>потребе Директиве</i>, што значи да законодавац није дужан да уопште унесе израз <i>жртва</i> у наш кривичноправни систем, али је дужан да обезбеди одређене заштитне мере за лица која се у складу са Директивом сматрају жртва.</p> <p>Појам <i>оштећени</i> у нашем ЗКП-у, потпуно покрива израз <i>жртва</i> у Директиви, а у извесној мери је и <i>шири</i>.</p> <p>Одређене промене и прецизирања су могуће/потребне када се ради о</p>	<p>Могао би се у ЗКП-у прецизирати која лица се сматрају оштећеним, када је жртва изгубила живот извршењем кривичног дела. То би требало урадити по узору на постојећа правила ЗКП-а, која се односе на лица која су у одређеном блиском односу са другим субјектима поступка, попут правила која се односе на изузеће судије. Ово ће бити детаљније објашњено у даљем тексту, тј. у закључку</p>

	<p>заједничком домаћинству те на стабилној и сталној основи, сродници у правој линији, браћа и сестре те особе које су зависне од непосредне жртве.</p>	<p>лицама која имају својство оштећеног због свог блиског односа са жртвом, односно најчешће и пасивним субјектом кривичног дела, која је услед кривичног дела изгубила живот.</p>	
<p>б.</p>	<p>Дефиниција детета у смислу Директиве</p> <p>Дететом се сматра било која особа млађа од 18 година (члан 2 Директиве</p>	<p>Израз малолетно лице који је уобичајен у нашем законодавству (Кривични законик и ЗКП), је сасвим адекватан и ту важи исто објашњење, као и када се ради о Конвенцији УН о заштити права детета.</p> <p>Наиме, према члану 1 Конвенције о правима детета, дететом се у смислу те Конвенције, сматра свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније.</p> <p>Између правила нашег кривичног законодавства, које је у том погледу слично или идентично са правилима садржаним у већини европских држава и одредба</p>	<p>Није потребна измена у домаћем законодавству.</p>

		<p>члана 1 Конвенције о правима детета, као и у Директиви ЕУ 2012/29, којом се дефинише <i>појам детета</i>, нема суштинске супротности, без обзира што је према правилима нашег законодавства, дете лице које у време извршења кривичног дела, није навршило четрнаест година, док се лица која су навршила 14 година, а још немају 18, сматрају малолетницима, уз поделу на млађе и старије малолетнике.</p> <p>Наиме, сама Конвенција, исто као и Директива ЕУ 2012/29, изричито допушта могућност да се ово питање другачије решава у националним законодавствима како тиме што је омогућено да се по закону који се на дете примењује, пунолетство (а по логици ствари и малолетство), стиче раније, тако и стога што се појмовно одређење детета, уређује само за <i>сврху саме Конвенције</i>, а не на начин који би формално-правно обавезивао државе које су ту</p>	
--	--	--	--

		Конвенцију ратификовале.	
7.	<p>Право информисање на жртве о правима која има од првог контакта с надлежним органом (члан 4 Директиве):</p> <p>Државе чланице обезбеђују пружање жртвама све релевантне информација, без непотребног одлагања, од њиховог првог контакта с надлежним органом како би им се омогућио приступ правима која су предвиђена у Директиви</p>	<p>Постоје одређене норме у ЗКП-у (што је објашњено у претходном тексту), које се односе на обавештавање оштећеног о правима и дужностима (посебно када је оштећени и сведок), која има у кривичном поступку, али то није решено у потпуности на начин прописан Директивом.</p>	<p>Потребно је увести стриктна правила у ЗКП, како би се уредило формално обавештавање оштећеног о правима којима располаже и то од првог контакта са надлежним органом, што значи, по правилу, већ у предистражном поступку, од стране полиције. У даљем тексту, тј. у закључцима ће се навести конкретна формулације могуће одредбе овог типа у ЗКП-у.</p>
8.	<p>Језик информисања жртве</p> <p>У Дирекцији се посебно захтева обавештавање жртве на разумљивом и једноставном језику о основним правима која има, (<i>право да се разуме и буде разумљив, односно добије разумевање – члан 3</i>), Ту спада низ посебних и специфичних информација, попут, обавештења о условима под којима се може пружити заштита, улози жртве у кривичном поступку итд.</p>	<p>Делимично регулисано у Законик у кривичном поступку (претходно објашњено у оквиру излагања о правима оштећеног у кривичном поступку)</p>	<p>Потребне су одређене модификације у ЗКП-у.</p>
9.	Права жртава	Уређено ЗКП-ом,	Нису потребно

	<p>приликом подношења пријаве (члан 5)</p> <p>Посебно се тражи да жртва добије писану потврду своје формалне пријаве коју су поднеле надлежном органу државе, као и помоћ жртвама које подnose пријаву, а не говоре или не разумеју службени језик.</p>	<p>када се ради о потврди пријема кривичне пријаве.</p>	<p>модификације ЗКП-а, нити других закона.</p>
10.	<p>Конкретизовање информација које жртва треба да добије (члан 6)</p> <p>посебно ће се навести у даљем тексту.</p>	<p>Делимично регулисано у Законик у кривичном поступку (претходно објашњено у оквиру излагања о правима и дужностима оштећеног у кривичном поступку.</p>	<p>Потребне су одређене модификације ЗКП-а (што ће се конкретизовати у даљем тексту, а посебно у финалним закључцима овог извештаја.</p>
11.	<p>Обавештавање жртве о (не)покретању поступка</p> <p>Жртва се обавештава о одлуци о непокретању или окончању истраге или о предузимању кривичног гоњења (члан 6)</p>	<p>Регулисано Закоником о кривичном поступку.</p> <p>Оштећени има право да буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења (члан 50 тачка 5 ЗКП)</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, нити других закона.</p>
12.	<p>Обавештавање жртве о времену и месту поступка</p> <p>Жртва се обавештава о времену и месту одржавања поступка те природи оптужби против „учиниоца“, тј.</p>	<p>Регулисано Закоником о кривичном поступку. Оштећени има право да буде поучен о могућности да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу, да</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, нити других закона.</p>

	окривљеног. (члан 6 Директиве).	присуствује припремном рочишту; као и да присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа (члан 50. тач. 7 – 9 ЗКП).	
13.	Обавештавање жртве о финалном исходу поступка Жртва се обавештава о свакој „коначној“, тј. правноснажној пресуди у кривичном поступку.	Регулисано Закоником о кривичном поступку. Оштећени има право да буде обавештен о исходу поступка и да му се достави правноснажна пресуда (члан 50 тачка 11 ЗКП).	Није потребна модификација ЗКП-а, нити других закона.
14.	Обавештавање жртве о бекству окривљеног/осуђеног Жртва се обавештава без непотребног одлагања, о пуштању на слободу или бекству особе која је била задржана, против које се водио кривични поступак или која је осуђена за кривично дело. Жртва има право да буде обавештена о свим релевантним мерама које су предузете ради њихове заштите у случају пуштања на слободу или бекства „учиниоца“ (члан 6 Директиве).	Није регулисано ЗКП-ом, нити другим законима.	Потребно је увођење одређених одредби у ЗКП (када се ради о пуштању на слободу окривљеног који је задржан, односно притворен), односно у ЗИКС, када је у питању осуђени који је побегао из установе у којој је извршавана заводска кривична санкција (у закључцима, тј. у даљем тексту ће се изложити одређена конкретизација могућих законских одредби).
15.	Обавезивање државних органа захтевом жртве на	Делимично уређено ЗКП-ом, када се ради о	Потребне је одређена модификација ЗКП-

	<p>информисање и могући изузетак</p> <p>Одлука жртве о томе да ли жели да добије информације, обавезује надлежни орган, осим ако се информације морају пружити због права жртве на активно учествовање у кривичном поступку. Државе чланице жртвама допуштају промену њихове одлуке у било којем тренутку и узимају такву промену у обзир (члан 6 Директиве).</p>	<p>могућностима и праву оштећеног да учествује у кривичном поступку.</p>	<p>а, на претходно објашњени начин, тј. у вези са правом оштећеног на добијање одређених релевантних информација, што у исто време значи и да оштећени треба да има право да се тог свог права и одрекне, односно да га лимитира на одговарајући начин.</p>
15.	<p>Могући изузеци од права жртве да буде обавештена о бекству окривљеног/осуђеног</p> <p>Жртва се обавештава о бекству окривљеног, осуђеног итд., бар у случајевима у којима постоји опасност или одговарајући ризик од наступања штетних последица по жртву, осим ако би таквим обавештавањем могла да наступи штета у односу на учиниоца (члан 6 тачка 5 Директиве).</p>	<p>Није регулисано ЗКП-ом, нити другим законима.</p>	<p>Потребна је модификација, као на претходно објашњен начин...</p> <p>Овде треба имати у виду (што ће се посебно објаснити у закључку), да Директива овде релативизује обавештавање жртве о бекству окривљеног итд., када из таквог обавештавања може произићи опасност по самог „учиниоца“, што би по правилу, значило да се може радити о ризику од освете.</p>
16.	<p>Државе чланице обезбеђују да се жртвама које не разумеју или не говоре језик који се користи у кривичном поступку на њихов захтев обезбеди бесплатно усмено</p>	<p>Делимично регулисано у ЗКП-у, када се ради о испитивању сведока који не говори/не разуме језик који се користи у кривичном</p>	<p>Потребно је прописати у ЗКП-у да одређене категорије оштећених увек имају право на бесплатан превод, како усмено, када се</p>

	<p>превођење у складу с њиховим положајем у кривичном поступку.</p> <p>Жртвама се омогућава и добијање превода битних докумената, али је могуће да добију и само резиме документа.</p> <p>Обавеза превођења не сме довести у питање трајање суђења у разумном року, тј. довести до неоправданог одуговлачења кривичног поступка. (члан 7 Директиве).</p>	поступку.	ради о доказним радњама, односно учешћу у поступку, тако и превод одређених аката, при чему се то може свести и на њихов сажетак.
17.	<p>Државе чланице обезбеђују коришћење комуникацијске технологије попут видео-конференција, телефона или интернета, осим ако је неопходно физичко присуство тумача, како би жртве могле правилно остварити своја права или разумети поступак.</p>	Уређено правилима Законика о кривичном поступку, као и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.	Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона
18.	<p>Државе чланице обезбеђују пре, за време и током одређеног раздобља након кривичног поступка, у складу с потребама жртава, бесплатни приступ службама за подршку/помоћ жртвама које делују у интересу жртава и које поштују начело поверљивости. (члан 8 Директиве).</p> <p>Чланови породице имају приступ</p>	Није још увек системски уређено, мада постоје одређени видови оваквих служби, пре свега у односу на поступке који спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности, те се ради на њиховом даљем развијању, а делују и одређене невладине организације, попут Виктимолошког	Потребно је ово питање уредити посебним прописом, најбоље посебним законом. Треба добро размислити да ли би одговарајуће службе требало развијати (што је у пракси већ започето) и на нивоу јавног тужилаштва или суда (што је незгодно јер суд није присутан довољно/адекватно у свим фазама

	<p>службама за подршку жртвама у складу са својим потребама и степеном штете коју су претрпели као последицу кривичног дела учињеног према жртве.</p> <p>Службе за подршку жртвама и било које специјалистичке службе за подршку могу се успоставити као јавне или невладине организације и могу се организовати на професионалној или добровољној основи.</p> <p>Државе чланице обезбеђују да приступ службама за подршку жртвама није условљен тиме да је жртва надлежном органу поднела формалну пријаву за кривично дело.</p>	друштва Србије..	<p>кривичног поступка), а не треба заборавити да се оштећени/жртва појављују већ у контакту са полицијом.</p> <p>Најадекватније би било да се одговарајуће службе формирају независно правосудних органа и полиције, тј. да постоје као посебне службе које према одговарајућем нормативном механизму пружају помоћ/подршку жртвама, али нису организационо стриктно везане ни за полицију, ни за јавног тужиоца, нити за суд, али наравно могу да на одговарајући начин буду иницирани, односно укључени у програм подршке/помоћи жртви/оштећеном, на захтев самог оштећеног, или од стране јавног тужиоца, али и одбране (што иако би фактички било веома ретко, не треба искључити као могућност), полиције или суда. Ово би требало детаљно разрадити у посебном пропису, најбоље одредбама посебног закона.</p>
19.	У члану 9 Директиве се набраја низ дужности службе за	Није још увек системски уређено (већ претходно	Потребно је ово питање уредити посебним прописом,

	<p>подршку/помоћ жртвама, попут давања жртви релевантних информација, савета, емоционалне и психолошке подршке и помоћи итд.</p>	<p>објашњено)</p>	<p>најбоље посебним законом.</p>
<p>20.</p>	<p>Државе чланице обезбеђују да жртве могу бити саслушане током кривичног поступка и да могу пружити доказе.</p> <p>Када треба саслушати дете као жртву, узимају се у обзир узраст детета и његову зрелост. (члан 10 став 1 Директиве)</p>	<p>Уређено правилима ЗКП-а и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, тј. биће још адекватније уређено у новом Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона.</p>
<p>21.</p>	<p>Државе чланице обезбеђују да жртве, у складу са својим положајем у одговарајућим кривичноправним системима, имају право на преиспитивање одлуке о непредузимању кривичног гоњења (члан 11 став 1 Директиве).</p>	<p>Уређено правилима ЗКП-а, без обзира што је Закоником о кривичном поступку сужена могућност оштећеног да постане супсидијарни тужилац (што је претходно објашњено), јер оштећени има могућност подношења одговарајућег приговора непосредно вишем јавном тужиоцу док оптужница није потврђена, када стиче могућност да постане оштећени</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона.</p>

		<p>као тужилац. У неким будућим променама ЗКП-а ово се може и другачије уредити, тако да се оштећеном да више права, али у сваком случају, не треба заборавити да у многим кривичнопроцесним системима уопште ни не постоји могућност супсидијарне оптужбе.</p>	
22.	<p>Државе чланице предузимају мере за заштиту жртава од секундарне и поновљене виктимизације, застрашивања и одмазде, а које је потребно применити при деловању служби за накнаду штете.</p>	<p>Делимично решено Закоником о кривичном поступку, као и Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, а већ је претходно објашњена проблематика служби за подршку/помоћ жртвама.</p> <p>Коначно, постоји и посебан разлог за притвор окривљеног, који практично представља заштиту од поновљене виктимизације оштећеног, а то је <i>притвор из превентивних разлога</i> - уколико особите околности указују на то да ће у</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона, осим у погледу претходно већ објашњене проблематике служби за подршку/помоћ жртвама.</p>

		<p>кратком временском периоду поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети (члан 211 став 1 тачка 3 ЗКП).</p>	
23.	<p>Државе чланице обезбеђују жртвама приступ правној помоћи, ако оне имају статус странака у кривичном поступку.</p> <p>Услови под којима жртве имају приступ правној помоћи, или процесна правила према којима се она омогућава, одређују се националним правом (члан 13 Директиве).</p>	<p>Уређено Законом о кривичном поступку, када се ради о заштити сведока, а оштећени који је тужилац, може под одређеним условима да захтева да му се постави пуномоћник.</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона, а одређена конкретна питања се могу даље разрађивати будућим Законом о бесплатној правној помоћи, односно модификацијама постојећег система.</p>
24.	<p>Одредбама члана 13 Директиве разрађују се и одређени конкретни поступци који се свде на медијацију између жртве и окривљеног у циљу накнаде штете.</p>	<p>Постоје одговарајућа правила у ЗКП-у у односу на условљени опортунитет кривичног гоњења, као и правила у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона, а одређена конкретна питања се могу даље разрађивати будућим законским променама.</p>
25.	<p>Државе чланице обезбеђују жртвама које учествују у</p>	<p>Постоје одговарајућа правила у ЗКП-у у</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других</p>

	кривичном поступку могућност накнаде трошкова насталих на темељу њиховог активног учествовања у кривичном поступку, у складу с њиховим положајем у одговарајућем националном кривичноправном систему.	односу на трошкове кривичног поступка.	закона.
26.	Државе чланице обезбеђују да се након одлуке надлежног органа имовина која може бити враћена, а која је заплењена у оквиру кривичног поступка, врати жртвама без одлагања, осим ако је она потребна у ради вођења кривичног поступка. Услови под којима или процесна правила према којима се таква имовина враћа жртвама одређују се националним правом (члан 15 Директиве).	Постоје одговарајућа правила у ЗКП-у у односу на враћање привремено одузетих предмета.	Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона.
27.	Државе чланице обезбеђују да се жртви у кривичном поступку омогући у разумном року остварење права на накнаду штете од стране учиниоца, осим ако се националним правом то не уређује другим поступком (члан 16 став 1 Директиве). Државе чланице националним правом	Решено у ЗКП-у када се ради о имовинскоправном захтеву, као и могућношћу да се такав захтев остварује у парничном поступку. Друга је ствар, што то у пракси није увек најефикасније. Одређене адекватне могућности у ЗКП-у постоје у односу на	Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона. У оквиру могућег посебног закона би се, када за то буду створени и одређени фактички услови, ово питање могло уредити и посебним правилима која би се односила на фонд за накнаду штете жртвама/оштећенима

	промовишу право жртве на накнаду штете од учиниоца кривичног дела (члан 16 став 2 Директиве).	условљени опортунитет кривичног гоњења, као и правила у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.	одређеном врстом кривичних дела, односно под одређеним условима.
28.	Не доводећи у питање права на одбрану, државе чланице обезбеђују доступност мера за заштиту жртава и чланова њихових породица од секундарне и поновљене виктимизације, застрашивања и одмазде, укључујући заштиту од ризика емоционалне и психолошке штете те заштиту достојанства жртава током испитивања и сведочења. Ако је потребно, такве мере укључују и поступке којима се у складу са националним правом предвиђа могућност физичке заштита жртава и чланова њихових породица (члан 18 став 1 Директиве).	Уређено правилима ЗКП-а која се односе на заштиту сведока – посебно осетљиви сведоци (уз потребу претходно објашњених модификација), као и одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, тј. биће још адекватније уређено у новом Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку. Физичка заштита је могућа и према Закону о програму заштите учесника у кривичном поступку.	Потребне су одређене мање модификације ЗКП-а, пре свега у односу на забрану постављања сугестивних питања и током унакрсног испитивања сведока који су малолетни, као и одређених категорија сведока/жртава кривичних дела, односно оштећених одређеним врстама кривичних дела (што је претходно већ објашњено).
29.	Државе чланице успостављају потребне претпоставке за избегавање контакта	Уређено правилима ЗКП-а која се односе на заштиту сведока – посебно	Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона.

	између жртава и чланова њихових породица са учиниоцем кривичног дела у просторијама у којима се води кривични поступак, осим ако правила кривичног поступка захтевају такав контакт (члан 19 став 1 Директиве).	осетљиви сведоци као и одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица	
30.	Државе чланице обезбеђују у суду посебне просторије као чекаонице за жртве (члан 19 став 2 Директиве).	Није адекватно уређено нашим позитивноправним прописима, у неким судовима се то у пракси адекватно решава, али најчешће за то нема могућности, нити је системски решено.	Потребно је обезбедити посебне просторије, али је то скопчано и са проблематиком трошкова, односно фактичким могућности. Кад је реч о правном акту, ту би практично најадекватнији био судски пословник, када је реч о судским фазама поступка, односно обавезно опште упутство РЈТ када се ради испитивању сведока/оштећених у истрази коју води јавни тужилац, иако формално Директива говори само о „просторијама у суду“.
31.	Државе чланице обезбеђују да жртве прате њихови законски заступници и лица која одаберу, осим ако је донесена другачија образложена одлука (члан 19 став 2 Директиве).	Уређено у ЗКП-у када се ради о пуномоћнику оштећеног.	Могућа је мања модификација ЗКП-а која би се односила на друга оштећеном блиска лица која би могла да га „прате“ у поступку као вид психолошке подршке, али наравно, треба имати у виду и интересе одбране, те на одговарајући начин

			избећи колузиону опасност.
32.	Државе чланице обезбеђују да се медицински прегледи жртве задрже на најмањој мери и проводе само ако су крајње неопходне у сврху кривичног поступка	Решено у ЗКП-у одредбама које се односе на судско-медицинска вештачења, али је проблем што ЗКП омогућава и психијатријско вештачење сведока, што је у основи бесмислено. Наиме, Ако се појави сумња у способност сведока да пренесе своја сазнања или опажања у вези са предметом сведочења, орган поступка може одредити психијатријско вештачење сведока.	<p>Потребно је у ЗКП-у елиминисати могућност <i>психијатријског вештачења сведока</i>, што се сада, наравно, односи и на оштећеног/жртву кривичног дела.</p> <p>Није сасвим јасан <i>ratio legis</i> овакве могућности уведене новим Закоником из 2011. године. Чини се да ово представља како пример претеране <i>психијатријске</i> у поступку, тако и пример за олаког уношење потенцијално врло спорних нормативних механизма у нови Законик.</p> <p>Наиме, уколико се уопште и појави таква сумња у способност сведока, то за орган кривичног поступка, а посебно за суд, већ само по себи, представља сасвим довољан основ да и без психијатријског вештачења доведе у питање доказни кредибилитет исказа сведока, односно уопште његову способност да сведочи. Орган поступка, а пре свега суд и иначе, слободно цени</p>

			<p>доказе и руководи се при том, својим слободним уверењем, па се то односи и на исказ сведока. С друге стране, реч је о врло осетљивом питању, које у пракси може да се испољи и као покушај својеврсног шиканирања сведока од стране субјеката поступка који би предлагали ову врсту вештачења. Коначно, у Законику (што је и сасвим логично, јер би супротно представљало драстично кршење људских права сведока), није прописан било какав процесни механизам којим би се сведок могао принудити да се подвргне психијатријском вештачењу, ако то не жели, односно одбија психијатријски преглед.</p>
33.	<p>Државе чланице обезбеђују надлежним органима током кривичног поступка могућност предузимања одговарајућих мера за заштиту приватности, укључујући личне податке жртве које се узимају у обзир у појединачној процени која је предвиђена у члану 22. Директиве, као и спречавање</p>	<p>Одредбе ЗКП-а које се односе на искључење јавности, штите и приватност оштећених, а приватност малолетних лица се адекватно заштићује одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и</p>	<p>Није потребна модификација ЗКП-а, као ни других закона.</p>

	<p>објављивања фотографија жртава и чланова њихових породица (члан 21 став 1 Директиве).</p> <p>Ради заштите приватности, личне неповредивости жртава и личних података о жртвама, државе чланице, поштујући слободу изражавања и информисања те слободу и плурализам средстава јавног информисања, подстичу масовне медије на предузимање саморегулаторних мера. (члан 21 став 2 Директиве).</p>	<p>кривичноправној заштити малолетних лица. У пракси постоје очигледни проблеми, што у овом случају, углавном није последица нормативне неуређености, већ пре свега, произлази из недостатка правне културе.</p> <p>Када је реч о „саморегулативи медија“, ту вероватно требало поштрити и одређене казнене механизме, мимо „саморегулативних“ механизма, који у многим ситуацијама, нажалост, не функционишу.</p>	
34.	<p>Појединачна процена жртава ради утврђивања посебних потреба за заштитом жртве (члан 22 Директиве)</p> <p>Државе чланице обезбеђују да жртве добију благовремену и појединачну процјену, у складу с правилима националних поступака, ради утврђивања посебних потреба заштите и утврђивања да ли би оне и у којој мери, биле од користи оквиру кривичног поступка.</p> <p>Појединачна процена</p>	<p>Део података се узима у складу са одредбама Законика о кривичном поступку (подаци који се односе на сведока и оштећеног), али не у потпуној мери.</p>	<p>Потребно је модификовати ЗКП, а евентуално и Закон о полицији, тако што би се увео одређен образац (који би се водио и електронски), а у који би се уносили сви подаци који су од значаја за појединачну процену жртве, као што је то прописано у члану 22 Директиве.</p>

	<p>посебно узима у обзир:</p> <ul style="list-style-type: none"> - личне карактеристике жртве, - посебна пажња посвећује се одређеним категоријама жртава, међу које спадају: <ol style="list-style-type: none"> 1) оне које су претрпеле значајну штету због тежине кривичног дела; 2) лица која су постала жртве због неке личне карактеристике или мотива који је дискриминаторског карактера, односно мотива који би могли бити нарочито повезани с њиховим личним карактеристикама; 3) жртве које имају посебан однос с учиниоцем, због чега су од њега зависне, што их чини посебно рањивим, 4) жртве неких специфичних кривичних дела, као што су тероризам и организовани криминалитет, трговина људима, насиље, које је полно условљено, као и насиље у блиским односима, полно насиље, облици искоришћавања или злочини из мржње, 5) жртве које су инвалиди, односно које имају посебне потребе. 		
--	---	--	--

35.	<p>Посебна пажња се поклања деци као жртвама кривичних дела.</p> <p>За децу као жртве подразумева се да имају посебне потребе заштите због њихове рањивости и осетљивости у односу на секундарну и поновљену виктимизацију, застрашивање и одмазду (члан 22 Директиве).</p> <p>Ако су се елементи који чине темељ појединачне процене знатно променили, државе чланице обезбеђују њихово ажурирање током целокупног тока кривичног поступка.</p>	Делимично регулисано у ЗКП-у, као и у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица	<p>Исто као што је истакнуто и претходно - потребно је модификовати ЗКП, а евентуално и Закон о полицији, тако што би се увео одређен образац, односно упитник (који би се водио и електронски), а у који би се уносили сви подаци који су од значаја за појединачну процену жртве, као што је то прописано у члану 22 Директиве.</p> <p>Када је реч о подацима који се односе на малолетна лица, ту је посебно важно да се избегне свака њихова злоупотреба.</p> <p>Евентуални би требало унети и посебна правила у Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, тј. у будући Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.</p>
36.	<p>Директива прописује посебну заштиту током кривичног поступка жртава с посебним потребама (члан 23 Директиве).</p> <p>Саслушање оваквих жртве спроводи се у</p>	Регулисано делимично у ЗКП-у у делу који се односи на посебно осетљиве сведоке	Нису потребне посебне измене у ЗКП-у, нити у другим законима, а неке специфичности података који се односе на ову категорију жртава,

	просторијама које су посебно прилагођене.		<p>треба да нађу своје место у претходно објашњеном упитнику, односно обрасцу.</p> <p>Када је реч о посебно прилагођеним просторијама, то је фактичко питање, које свакако треба адекватно решавати, а евентуално би се могла унети и одговарајућа одредба у ЗКП.</p>
37.	Саслушања жртава полног насиља, родно условљеног насиља или насиља у блиским односима, осим ако их проводе јавни тужилац или судија, спроводи особа истог пола као и жртва, ако жртва то жели, под условом да се тиме не угрози ток кривичног поступка (члан 22 став 3 Директиве).	Делимично регулисано у ЗКП-у.	Ово правило не захтева измене ЗКП, када је реч о јавном тужиоцу и судији, а требало би прописати у делу ЗКП-а који се односи на предистражни поступак, да када полиција прикупља обавештења од жртве кривичних дела против полне слободе или насиља у породици, полицајац/полицајка буду истог пола као и вероватна жртва.
38.	<p>Директива посебно наводи следећа правила саслушања жртава са посебним потребама:</p> <ul style="list-style-type: none"> - избегавање контакта са окривљеним, уз могућност коришћења видео-конференцијске везе, - избегавање непотребног 	Делимично решено у ЗКП-у у погледу правила која се односе на посебно осетљиве сведоке, као и могућност искључења јавности, која је иначе, веома широка, а део разлога се односи и на заштиту жртве, а пре свега, њене	Потребно је у ЗКП унети посебну забрану испитивања оштећених (пре свега кривичним делима против полне слободе, али и насиља у породици итд.), као сведока о приватном животу, осим када то није стриктно повезано са кривичним делом које је предмет

	<p>испитивања о приватном животу жртве који није повезан с кривичним делом,</p> <p>- саслушање без присуства јавности.</p>	<p>приватности.</p> <p>Уређено је адекватно и у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.</p>	<p>поступка.</p>
39.	<p>Посебна права на заштиту деце као жртава током кривичног поступка (члан 24 Директиве)</p> <p>Ако је жртва кривичног дела дете, посебно се обезбеђују следећа права и процесне могућности:</p> <p>у кривичном поступку,</p> <p>1. сви разговори с дететом као жртвом се могу аудиовизуално снимати и такви снимци се могу употребити као доказ у кривичном поступку,</p> <p>2. у истрагама у кривичном поступку и у самом кривичном поступку, надлежни органи постављају посебног заступника за децу као жртве, када је према националном праву њиховим законским заступницима, забрањено заступање детета као жртве због сукоба интереса између њих и детета као жртве или ако дете као жртву не прати породица или ако је оно одвојено од</p>	<p>Делимично уређено у ЗКП-у (део који се односи на посебно осетљиве сведоке), као и у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.</p>	<p>Потребно је у ЗКП-у, али и у будућем Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку прецизирати могућност постављања тзв. колизијских заступника и у кривичном поступку, што би подразумевало и одговарајући ангажман органа старатељства, односно центра за социјални рад.</p>

	породице, а такво дете има право и на добијање правних савета.		
40.	<p>Државе чланице службеницима који ће веројатно доћи у контакт са жртвама, као што су полицијски службеници и судско особље, обезбеђују опште и специјалистичко оспособљавање до нивоа који је адекватан за њихов контакт са жртвама ради подизања њихове свести о потребама жртава те како би им се омогућило поступање са жртвама на непристран, саосећајан и стручан начин (члан 25 став 1 Директиве)</p> <p>У члану 25 став 2 Директиве посебно се инсистира на одговарајућој обуци и подизању свести јавних тужилаца и судија, али тако да то не доведе у питање «независност правне струке».</p>	Делимично уређено у, а биће прописано и у будућем Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.	<p>Потребно је по узору на већ прописано начело специјализације у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, тј. будућем Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку, прописати обавезу одговарајуће специјализације и када се ради о одређеним другим категоријама оштећених, попут жртава кривичних дела против полне слободе, насиља у породици и сл. и онда када оштећени нису малолетна лица.</p> <p>Одговарајућу обуку би, слично као и када се ради о специјализацији судија и јавних тужилаца за малолетнике, као и адвоката који поступају као браниоци малолетника или пуномоћници малолетних оштећених, те</p>

			полицајаца који према малолетницима и малолетним лицима поступају у предистражном поступку, спроводила Правосудна академија.
--	--	--	---

ЗАКЉУЧАК

У позитивном кривичноправном систему Србије је положај жртве кривичног дела, ако се она схвати са становишта дефиниције жртве у Директиви ЕУ 2012/29, прилично добро регулисан (у многим аспектима оштећени има знатно више права, нарочито као субјект кривичног поступка, него што се то захтева минималним правилима из Директиве ЕУ 2012/29), а одређеним одредбама је могуће или је потребно прецизирати одређена права жртава кривичних дела, те усагласити у потпуности наш кривичноправни систем са правилима садржаним у Директиви ЕУ 2012/29, с тим да наравно, формално посматрано, Србија у том погледу није у истој ситуацији као државе које су већ чланице ЕУ.

Велики број правила садржаних у Директиви, а нарочито оних која се тичу права жртве у кривичном поступку, односно у вези са кривични поступком, је већ суштински садржан у нашем кривичнопроцесном систему када се ради о оштећеном, што је примарно последица и одређене кривичнопроцесне традиције Србије, као и других земаља насталих на територији некадашње СФРЈ.

Наиме, чињеница је да је цео покрет ресторативног правосуђа изворно и настао у државама чији су кривичнопроцесни системи чисто адверзијалног карактера, попут на пример, САД и Велике Британије, тј. Енглеске и Велса, а који су жртвама давали сасвим минимална права у кривичном поступку и њихову улогу углавном сводили/своде на сведочење, онда када су за то испуњени потребни процесни и фактички услови.

Иако је нови кривичнопроцесни систем Србије такође значајно адверзијализован и битно, тј. у суштинском смислу одступа од некада уобичајеног мешовитог модела кривичног поступка (тзв. континентално-европски кривични поступак) и без обзира што су Закоником о кривичном поступку Србије из 2011. године, права оштећеног (нарочито у погледу могућности да постане оштећени као тужилац, тј. стекне својство супсидијарног тужиоца), битно сужена у односу на претходно важећи ЗКП, као и деценијама постојећи ранији модел кривичног поступка, оштећени и сада према правилима позитивног српског Законика о кривичном поступку располаже низом значајних процесних права, од којих је велики број садржан и у Директиви ЕУ 2012/29.

Ако се жели прихватање свих важних процесних механизма из Директиве ЕУ 2012/29, а који сада нису уопште или нису стриктно прописани одредбама позитивног права Србије, потребно је, односно могуће, унети одређене измене и допуне у Законик о кривичном поступку, као и делимично у Закон о извршењу кривичних санкција.

Такође, уколико би се битно мењала дефиниција оштећеног у Законнику о кривичном поступку (што се у овом извештају објашњава као једна од могућих алтернатива/опција), тада би било потребне и одређене модификације неких других закона у којима се спомиње оштећени, попут Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку, као и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, односно будућег Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

Када је реч о Законнику о кривичном поступку пре свега, а делом и других закона које је потребно непосредно ускладити са одређеним правилима из Директиве ЕУ 2012/29, **осим свега претходно истакнутог** у овом тексту (у одговарајућој табели), то је могуће учинити на следећи начин, односно у погледу неколико основних питања:

ПОЈАМ ЖРТВЕ

Као што је објашњено у претходном тексту, дефиниција оштећеног садржана у Законнику о кривичном поступку, у основи и суштински одговара појму жртве, како је он дефинисан у Директиви ЕУ 2012/29, а она је чак у одређеној мери и шира од дефиниције у Директиви.

Није формално неопходно израз жртва уносити у ЗКП, нити у било који други српски закон, нити је потребно давати дефиницију жртве, јер то ни сама Директива ЕУ 2012/29 не захтева, с обзиром да се у самој тој Директиви и објашњава (као што је то и иначе, типично и за друге сличне акте, без обзира да ли спадају у тзв. меко или тврдо међународно/“европско“ право), да у њима садржане дефиниције, важе за потребе самих тих аката, али оне не морају бити прихваћене буквално, нити у терминолошком смислу, већ је пре свега потребно субјекту који суштински одговара дефиницији жртве садржаној у Директиви, обезбедити одређена минимална права.

Дакле, одређене измене су и када се ради о појму жртве, ипак неопходне, а у даљем тексту ће се дати предлог могућих/потребних измена и допуна, што ће се понекад (с обзиром на радни карактер овог материјала, али и ради омогућавања да законодавац располаже са више опција), изложити у облику одређених алтернатива.

То значи да је, када се ради о српском ЗКП-у, потребно прецизирати одређена права, која већ сада има оштећени, као и дати оштећеном нека допунска права, која он сада нема (од којих нека захтевају и одређене интервенције у ЗИКС-у), а такође је у односу на неке ситуације потребно одредити да одређена права не припадају оштећенима генерално, већ само одређеним специфичним категоријама оштећених.

Могућа допуна садашње дефиниције оштећеног у ЗКП-у, уз узимање у обзир појма (дефиниције) жртве у члану 2 Директиве

Према одредби члана 2 тачка 11 ЗКП-а, "оштећени" је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено.

Могуће је ову одредбу допунити на одговарајући начин, тако што би се узели у обзир одређени елементи садржани у Директиви ЕУ 2012/29:

Прва алтернатива

Оштећени је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено, а када је оштећени лишен живота услед учињеног кривичног дела, права и дужности оштећеног у кривичном поступку остварују његов брачни друг, лице које је са оштећеним у трајној животној заједници, или са оштећеним живи у заједничком домаћинству, сродници по крви у правој линији, браћа и сестре оштећеног, као и лица која су зависна од оштећеног.

Друга алтернатива

Оштећени је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено, а када је оштећени жртва кривичног дела услед чега је лишен живота, права и дужности оштећеног у кривичном поступку остварују његов брачни друг, лице које је са жртвом живело у трајној животној заједници, или у заједничком домаћинству, сродници по крви у правој линији, браћа и сестре жртве, као и лица која су зависна од жртве.

У другој алтернативи се користи израз «жртва кривичног дела» у смислу непосредне жртве која је услед учињеног кривичног дела изгубила живот.

Трећа алтернатива

Законодавац може и да се определи да у целом ЗКП-у, уместо термина оштећени користи израз жртва, на претходно објашњени начин, тако што би се користила једна од следећих формулација:

Прва формулација која је нешто ближа нашем позитивном кривичнопроцесном праву и досадашњој традицији, а у исто време, суштински одговара и дефиницији из Директиве

Жртва је физичко лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено, а када је оштећени жртва кривичног дела услед чега је лишен живота, права и дужности оштећеног у кривичном поступку остварују његов брачни друг, лице које је са жртвом живело у трајној животној заједници, или у заједничком домаћинству, сродници по крви у правој линији, браћа и сестре жртве, као и лица која су зависна од жртве.

Друга формулација која представља дефиницију садржану у самој Директиви

Жртва је физичко лице која је претрпело штету, укључујући телесну, духовну или емоционалну штету или економски губитак који је непосредно проузрокован кривичним делом, као и чланови породице лица чија је смрт непосредно проузрокована кривичним делом и који су претрпели штету као последицу смрти тог лица.

Чланови породице су брачни друг, лице које живи са непосредном жртвом у трајној животној заједници, у заједничком домаћинству те на стабилној и сталној основи, као и сродници у правој линији, браћа и сестре те друга лица, која су зависна од непосредне жртве.

ИАКО ТРЕЋА АЛТЕРНАТИВА (А ПОСЕБНО ЊЕГА ДРУГА ФОРМУЛАЦИЈА), по логици ствари, најпотпуније указује на усаглашавање са Директивом, чини се да како из одређених суштинских, тако и конкретних правно-техничких разлога, она ипак није сасвим адекватно решење.

I

Суштински, па и у смислу термилошке традиције, научних ставова, као и неког уобичајеног погледа на ово питање, под жртвом се у нашем систему, примарно схвата лице према којем је кривично дело непосредно учињено, а то је оно лице које је пасивни субјект кривичног дела у кривичноправном смислу. Ако је то лице у животу, онда је оно истовремено и оштећени, што значи да има, односно може имати одређени скуп права пре свега, али и неких дужности у кривичном

поступку, а ако је услед кривичног дела изгубило живот, онда су одређена њему блиска лица оштећена кривичним делом.

Било би стога, поприлично неуобичајено да се сада појам оштећеног просто замени изразом жртва, где би жртва постојала у ужем (непосредна жртва, лице према којем је кривично дело учињено) и ширем смислу (посредна жртва, тј. лице које је блиско непосредној жртви, која је услед кривичног дела изгубила живот) и то би свакако захтевало и одређено прилагођавање праксе, која је и иначе, суочена са великим бројем промена досадашњих уобичајених законских решења.

II

У *правнотехничком смислу* би замена израза оштећени, термином *жртва* (што је могуће, како је то претходно објашњено у једној од алтернатива), захтевала пуно интервенција пре свега у тексту Законика о кривичном поступку, што је увек скопчано са великим практичним проблемима, тим пре што су и иначе, неопходне и друге суштински важније интервенције у тексту Законика о кривичном поступку.

Право на информисање жртве о правима која има од првог контакта с надлежним органом и конкретизовање информација које жртва треба да добије (члан 6 Директиве)

Ово право које има велики значај у Директиви, је у великој мери већ садржано у позитивном ЗКП-у, али не у потпуности и не на довољно систематичан начин, па би најједноставније и у исто време најефикасније било да се уведе посебан формални образац, који би садржавао једноставним језиком објашњене све релевантне информације о правима којима оштећени/жртва располаже у кривичном поступку.

Оштећени би од првог контакта са надлежним органом, што би најчешће била полиција у предистражном поступку, добијао све релевантне информације, тако што би му се уручивала кратка брошура, чији би се садржај уређивао подзаконским актом.

Могућа је следећа одредба у ЗКП-у:

Нова одредба (члан 280 став 4 ЗКП)

Када је кривичну пријаву поднео оштећени, јавни тужилац ће оштећеном доставити писано упутство којим се објашњава која права и дужности оштећени има у кривичном поступку, чији се садржај детаљније уређује актом министра надлежног за послове правосуђа.

Нова одредба у склопу члана 50 ЗКП-а (или као посебан члан), у којем се наводе права која има оштећени у кривичном поступку

Оштећени има право да од органа поступка добије писано упутство којим се објашњава која права и дужности оштећени има у кривичном поступку, чији се садржај детаљније уређује актом министра надлежног за послове правосуђа.

Садржај писаног упутства би у обе ове ситуације (тј. независно од фазе кривичног поступка у којем би се оно давало), био исти, а одређивао би се подзаконским актом, који доноси министар надлежан за правосуђе.

Упутство би се сводило на набрајање и кратко објашњавање свих права која оштећени има у кривичном поступку, као и одређених дужности, нарочито када је и сведок. То би било објашњено на начин који би био разумљив и правном лаику.

С обзиром да би то упутство у пракси, оштећеном најчешће (пре)давао јавни тужилац, могло би се уредити и да се његов садржај регулише обавезним општим упутством Републичког јавног тужиоца. Ово ипак, не би било сасвим адекватно, јер не треба заборавити да је, без обзира што је он и државни орган, који на пример, у истрази коју води мора поступати непристрасно, те се једнаком пажњом испитати како чињенице које терете окривљеног тако и оне чињенице које му иду у корист, јавни тужилац ипак само једна од *странака* у кривичном поступку.

Стога, начелно, те ради елиминисања могућих приговора одбране у односу на начело правичног вођења кривичног поступка, а посебно његов аспект који се тиче „једнакости оружја старнака“, а не и због некакве априорне „сумње“ у непристрасност јавних тужилаца, треба избегавати ситуације које би се потенцијално могле тумачити као недопуштени уплив странке која кривично гони, на лица која су сведоци, односно могла би да буду сведоци у кривичном поступку, а то су по правилу, непосредне жртве кривичног дела, а некада и оштећени када се ради о жртви у ширем смислу.

Упутство би садржавало следеће основне информације:

- 1) скуп свих права и дужности које оштећени/жртва има у складу са правилима Законика о кривичном поступку, односно других закона, када се ради о малолетним лицима, или учесницима поступка који су у програму заштите;
  - ту спадају пре свега, сва права која оштећени има у складу са правилима Законика о кривичном поступку и других релевантних закона (што је већ наведено и објашњено у претходном тексту), која би се у Упутству навела прикладним језиком, а са становишта Директиве, ту је посебан значај питања начина подношења кривичне пријаве, трошкова поступка, омогућавања превођења, те проблематика процесне и фактичке заштите сведока.
- 2) скуп посебних права које би оштећени/жртва требало да има у складу са Директивом (члан 3).

Ту спадају следећа права:

- основне информације о приступу медицинској помоћи, специјалистичкој подршци, што обухвата и психолошку помоћ, као и информације о могућностима нужног смјештаја, ако је он неопходан оштећеном;
- обавештења о могућностима за добијање заштите и условима под којима се она може добити;
- информације о условима и могућностима добијања бесплатне правне помоћи;

- обавештење о начинима добијања накнаде штете због учињеног кривичног дела и службама које се баве тим питањем (ово обавештење у ствари, спада у претходни корпус процесних права, тј. тиче се могућности остварења имовинскоправног захтева у кривичном поступку), али је оно и ширег значаја, ако се има у виду могућност формирања и фонда за обештећење жртава, чему би у будућности требало тежити;
- информација о могућности превођења, уколико оштећени/жртва не говори или не разуме језик поступка;
- давање потребних података који оштећеном омогућавају увид у у његов предмет.

Обавештавање жртве о бекству окривљеног/осуђеног уз дефинисање и одређеног изузетка сходно правилима Директиве

Прва алтернатива

Начелна одредба у ЗКП-у

Члан ...

Оштећени према којем је учињено кривично дело против полне слободе или друго кривично дело чије је обележје принуда или злостављање, а који то захтева, има право да буде обавештен о бекству окривљеног који је задржан у предистражном поступку или којем је одређен притвор, као и о бекству осуђеног према којем је извршавана кривична санкција.

Ако је оштећени малолетан, захтев из става 1 овог члана органу поступка подноси законски заступник оштећеног или орган старатељства.

Изузетно, орган поступка ће одбити захтев оштећеног из става 1 овог члана, када оцени да би у супротном, наступила непосредна опасност по живот или тело окривљеног, односно осуђеног.

Конкретна одредба у ЗКП-у у односу на првостепену осуђујућу пресуду

Члан ...

Ако је оптуженом који је оглашен кривим за кривично дело против полне слободе или друго кривично дело чије је обележје принуда или злостављање, изречена казна затвора, председник већа или судија појединац ће на захтев оштећеног, као и по службеној дужности када и без таквог захтева оцени да је то потребно ради заштите оштећеног према којем је кривично дело учињено, у изреци пресуде одредити да оштећени буде обавештен о пуштању на слободу осуђеног.

Изузетно у односу на правило из става 1 овог члана, захтев оштећеног ће бити одбијен када се оцени би у супротном, наступила непосредна опасност по живот или тело осуђеног.

Друга алтернатива

Начелна одредба у ЗКП-у

Члан ...

Оштећени према којем је учињено кривично дело против полне слободе или друго кривично дело са елементима насиља, а који то захтева, има право да буде обавештен о бекству окривљеног који је задржан у предистражном поступку или којем је одређен притвор, као и о бекству осуђеног према којем је извршавана кривична санкција.

Ако је оштећени малолетан, захтев из става 1 овог члана органу поступка подноси законски заступник оштећеног или орган старатељства.

Изузетно, орган поступка ће одбити захтев оштећеног из става 1 овог члана, када оцени да би у супротном, наступила непосредна опасност по живот или тело окривљеног, односно осуђеног.

Конкретна одредба у ЗКП-у у односу на првостепену осуђујућу пресуду

Члан ...

Ако је оптуженом који је оглашен кривим за кривично дело против полне слободе или друго кривично дело са елементима насиља, изречена казна затвора, председник већа или судија појединац ће на захтев оштећеног, као и по службеној дужности када и без таквог захтева оцени да је то потребно ради заштите оштећеног према којем је кривично дело учињено, у изреци пресуде одредити да оштећени буде обавештен о пуштању на слободу осуђеног.

Изузетно у односу на правило из става 1 овог члана, захтев оштећеног ће бити одбијен када се оцени би у супротном, наступила непосредна опасност по живот или тело осуђеног.

...

Једина разлика између прве и друге алтернативе је што се у првом користе кривичноправни термини који су у кривичноправном смислу термилошки коректнији, а то је „кривично дело чије је обележје принуда или злостављање“. Наиме, злостављање је јасан термин и постоје и кривична дела чија је радња извршења *злостављање*, а принуда може бити у облику силе или претње, што је неспорно у кривичном праву.

У другој алтернативи се уместо израза „кривично дело чије је обележје принуда или злостављање“, користи термин – „кривично дело са елементима насиља“, што у ствари, није идеално у кривичноправном термилошком смислу, али је постало сасвим уобичајено, јер постоје кривична дела код којих је насиље већ и у наслову, попут насиља у породици, а слична формулација је садржана и у једном од разлога за одређивање притвора.

Потребне/могуће промене у Закону о извршењу кривичних санкција

Ако би се у Законику о кривичном поступку, на претходно објашњен начин (прихватањем неке од изложених правно-техничких алтернатива), уврстило право оштећеног/жртва да буде обавештен о бекству окривљеног из притвора, односно пуштању на слободу, потребно је унети одређене измене и у Закон о извршењу кривичних санкција, где би такође, требало прописати и

право оштећеног да у одређеним случајевима, тј. под одређеним условима буде обавештен о бекству осуђеног из завода у којем је издржавао кривичну санкцију чији се садржај своди на лишење слободе.

Члан ...

Када је у изреци правноснажне пресуде или друге одлуке суда која одговара пресуди, одређено да оштећени буде обавештен о пуштању на слободу осуђеног, као и ако је осуђени за кривично дело против полне слободе или друго кривично дело чије је обележје принуда или злостављање (алтернатива: друго кривично дело са елементима насиља), побегао из казнено-поправног завода, односно друге установе у којој је извршавана мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног лечења алкохоличара и обавезног лечења наркомана, као и лечења у току извршења казне затвора, оштећени се без одлагања обавештава о томе.

Изузетно, оштећени неће бити обавештен у складу са ставом 1 овог члана, када се оцени би у супротном, наступила непосредна опасност по живот или тело осуђеног.

ЗАШТИТА ЖРТВЕ/ОШТЕЋЕНОГ ОД СЕКУНДАРНЕ И ПОНОВЉЕНЕ ВИКТИМИАЦИЈЕ

Као што је то већ детаљније објашњено у претходном тексту, како Законик о кривичном поступку (правила о заштити сведока), тако посебно и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (будући Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку), садрже у основи адекватне норме којима се спречава/минимизира секундарна/поновљена виктимизација.

Ипак је потребно отклонити одређене недостатке и нејасноће у Законнику о кривичном поступку, које се односе на одређене проблеме који произлазе из система страначког (основног и унакрсног) испитивања сведока на главном претресу.

Грешка је у Законнику о кривичном поступку, што није искључио могућност да се приликом унакрсног испитивања посебно осетљивих сведока, постављају сугестивна питања, која су према општем законском правилу, могућа када се ради о унакрсном испитивању сведока на главном претресу.

Према одредби члана 98 став 3 ЗКП, кад сведок заврши свој исказ, а потребно је да се његов исказ провери, допуни или разјасни, поставиће му се питања која морају бити јасна, одређена и разумљива, не смеју садржати обману, нити се заснивати на претпоставци да је изјавио нешто што није изјавио, и *не смеју представљати навођење на одговор осим ако се ради о унакрсном испитивању на главном претресу*. На овај је начин омогућено да се током унакрсног испитивања сведока на главном претресу, постављају и сугестивна питања, која иначе, нису дозвољена када се ова доказна радња спроводи у истрази или чак евентуално, у предистражном поступку.

Не само што законодавац суштински греши што безусловно омогућава постављање сугестивних питања, баш увек када се ради о унакрсном испитивању сведока на главном претресу, дакле и онда када су у питању посебно осетљиви сведоци, па чак и малолетна лица, а нарочито деца, већ би из законске формулације скоро могао да произиђе закључак да би током унакрсног испитивања на главном претресу, било могуће постављати сведоку и обмањујућа, па чак и неодређена и неразумљива питања. Наравно, то није била интенција законодавца и такво би тумачење ипак било претерано, али није спорно да је конкретна одредба Законика нејасна и правно-технички веома лоше формулисана.

Сугестивна питања су у односу на посебно осетљиве сведока изузетно опасна и лако могу довести до њихове накнадне трауматизације, те се испољити као вид секундарне виктимизације. По логици ствари, посебно осетљиви сведоци ће у далеко највећем броју случајева бити они сведоци и по правилу, оштећени, које је за сведочење предложио јавни тужилац, који би их тада на главном претресу и испитивао „основно”, а онда би се окривљеном и браниоцу дала прилика за *унакрсно испитивање*, при чему би могли да сведоку и оштећеном постављају и сугестивна питања. Ово је веома лоше законско решење, а нарочито када се ради о малолетним лицима, где могу бити у питању и деца у кривичноправном смислу (лица која нису навршила четрнаест година), па чак и деца која су сасвим мала, попут предшколске деце, при чему се може радити и о кривичним делима која су изузетно „малигног карактера”, према природи психолошких и других последица које проузрокују у односу на оштећене.

Поред тога, ноторна је чињеница да су малолетна лица уопште, а посебно сасвим мала деца, односно уопште лица која су изузетно млада, веома осетљива на сугестивне утицаје, тако да могућност постављања сугестивних питања овим категоријама сведока, не само што такве сведоке, а нарочито када су у исто време и оштећени кривичним делом, не само да у изузетно високом степену додатно трауматизује и излаже секундарној виктимизацији, већ и пуно утиче на доказни кредибилитет њиховог исказа.

Тиме што је ЗКП-у у делу који се односи на заштиту сведока, уређено да се посебно осетљивим сведоцима питања могу постављати само преко органа поступка који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока (члан 104 став 1 ЗКП), проблем са могућношћу постављања сугестивних питања није у потпуности решен, јер из законске формулације произлази да се *питања постављају преко органа поступка*, али питања формулише странка која испитује, што значи да би та питања могла бити и сугестивна, јер се она допуштају када се ради о унакрсном испитивању.

...

То значи да је потребно у законском тексту *потпуно забранити могућност постављања сугестивних питања* у односу на *две категорије сведока*:

- 1) малолетна лица уопште, дакле и иначе, не само када су малолетна лица жртве кривичног дела, односно оштећени кривичним делом, те
- 2) оштећеног према којем је учињено кривично дело против полне слободе или друго кривично дело чије је обележје принуда или злостављање. (алтернатива: кривично дело са елементима насиља).